"ગુજરાત ગ્રામીણ અર્થતંત્રમાં સ્વસહાય જૂથોનો ફાળો"

"Contribution of self help group to the rural economy of Gujarat"

લઘુશોધ નિબંધ

BY

DARJI ANJALI RAJESHKUMAR

M.A. ECONOMICS SEM-III

ROLL NO.: 16

GUIDE

DR. HINABEN M. PATEL

(M.PHIL, PH.D)

MANIBEN M. P. SHAH MAHILA ARTS COLLEGE, KADI

""

"ગુજરાત ગ્રામીણ અર્થતંત્રમાં સ્વસહાય જૂથોનો ફાળો "

"Contribution of self help group to the rural economy of Gujarat "

લઘુશોધ નિબંધ

BY

DARJI ANJALI RAJESHKUMAR

M.A. ECONOMICS SEM-III

ROLL NO.: 16

યુનિવર્સીટી સીટ નં :- 3111

GUIDE

DR. HINABEN M. PATEL

(M.PHIL, PH.D)

MANIBEN M. P. SHAH MAHILA ARTS COLLEGE, KADI

<u>પ્રમાણપત્ર</u>

આથી હું પ્રમાણિત કરું છું કે દરજી અંજલી રાજેશકુમાર દ્વારા પ્રસ્તુત થનાર લઘુશોધ નિબંધ ગુજરાત ગ્રામીણ અર્થતંત્રમાં સ્વસહાય જૂથોનો ફાળો" તેનું મૌલિક અને સ્વતંત્ર સંશોધન કાર્ય છે. પ્રસ્તુત કાર્ય એમ એના અભ્યાસના ભાગરૂપે મારા માર્ગદર્શન નીચે આવશ્યક અભ્યાસ પરામર્શ મેળવીને નિષ્ઠાપૂર્વક અને સંતોષકારક રીતે કાર્ય કરેલ છે.

તારીખ: 14/11/19

માર્ગદર્શકની સહી

Principal
Maniben M.P. Shah Mahila Arts College
Kadi - (N.G.) - 384440

સ્થળ:- કડી

S. C. [signature]
Co-ordinator
IQAC
Maniben M.P.Shah Mahila
Arts College, Kadi

અનુક્રમણિકા

૧.	વિષય પ્રવેશ • પ્રસ્તાવના • સમસ્યા કથાન અને શીર્ષક • અભ્યાસનો હેતુઓ • અભ્યાસની પરિકલ્પના • અભ્યાસનું મહત્વ • અભયની પદ્ધતિઓ • અભ્યાસ કાર્યક્ષેત્ર • અભ્યાસ સમયગાળો • અભ્યાસની મર્યાદા • પ્રકરણની રૂપરેખા
૨.	સાહિત્ય સમીક્ષા • પ્રસ્તાવના • નાગ્યા • તલેકર • ભાવિક પંચોલી • શર્મા અંજલી, રોય, બીદ્ધુર દિયા • પ્રો. વિ.વિ.બીડનુંર • સરમાહ શ્રી ગુનીન્દ્ર નાય

પ્રસ્તાવના

ગાંધીજી કહેતા હતા કે ભારત દેશ ગણ્યા- ગાંઠ્યા શહેરોમાં નહિ, પરંતુ ગામડાઓમાં વસે છે. આજે દેશમાં ૫.૫ લાખથી વધુ ગામડા છે. જેમાં દેશની ૮૮% વસ્તી ગામડામાં વસે છે. આથી જ ગાંધીજી એ ગામડાના વિકાસ પર વધુ ભાર મુક્યો હતો. તેમણે આયોજનમાં વિકેન્દ્રીકરણ કરી ગ્રામ્ય સ્તરેથી આયોજન કરવાની વટ કરી છે. ગામડા આર્થિક તેમજ રાજકીય રીતે સ્વતંત્ર અને સ્વાવલંબી બને તે માટે એકબાજુ ખેતી અને ઉદ્યોગનો વિકાસ કરી આર્થિક રીતે ગામડાના વિકાસની વાત કરવામાં આવી હતી. બીજી બાજુ પંચાયતી રાજ વ્યવસ્થા વડે ગામડાઓને રાજકીય રીતે સ્વતંત્ર બનાવવાનો ખ્યાલ હતો. તેઓ માનતા કે ગામડું સમૃદ્ધ થશે તો દેશ ચોક્કસ સમૃદ્ધ થશે એ ગાંધીજીનું સ્વપ્ન હતું. પરંતુ આજ સુધી સાકાર થઇ શક્યું નથી.

આપણા દેશમાં પ્રાચીન સમયથી ગોઠવાયેલી વ્યવસ્થા પ્રમાણે પુરુષો ઘરની બહારનો અને જવાબદારી સંભાળે છે. આજ સુધી પુરુષ પ્રધાન પ્રધાન સમાજમાં પુરુષોએ વિકાસનું નેતૃત્વ સંભવ્યું છે. ગામડાઓમાં મહિલાઓ ઘરની જવાબદારી ઉપરાંત ખેતી, પશુપાલન, ગૃહ ઉદ્યોગ વગેરે કામોમાં સહાયક કામગીરી કરી રહી છે. પરંતુ તેમાં મુખ્ય ભૂમિકા પુરુષની જ રહી છે. આથી મહિલાઓના શૈક્ષણિક, સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય રીતે પર્યાપ્ત પ્રમાણમાં વિકાસ થયો નથી.

મહિલાઓ શક્તિનો સ્રોત છે. અને દેશની વસ્તીનો અડધો અડધ ભાગ છે. દેશના કુલ શ્રમદળમાં મહિલાઓનો ૧/૩ હિસ્સો છે જે દેશના વિકાસ, પ્રગતિ અને સમૃદ્ધિમાં એક મજબુત અને સુદૃઢ બળ તરીકે યોગ્દન આપી શકે એમ

કડી તાલુકાનાં આર્થિક વિકાસમાં ખેતીનાં ફાળાનો અભ્યાસ

<u>લઘુશોધ નિબંધ</u>

મકવાણા ક્રિષ્નાબેન પ્રવિણભાઈ

M.A.-3 અર્થશાસ્ત્ર)

રોલ નંબર – ૧૭

માર્ગદર્શક

ડૉ. હિનાબેન એમ. પટેલ

(એમ.એ., એમ.ફીલ., પીએચ.ડી.)

આચાર્ય

મણીબેન એમ.પી.શાહ મહિલા આર્ટ્સ કોલેજ, કડી

કડી તાલુકાનાં આર્થિક વિકાસમાં ખેતીનાં ફાળાનો અભ્યાસ

લઘુશોધ નિબંધ

મકવાણા ક્રિષ્નાબેન પ્રવિણભાઈ

M.A.-3 (અર્થશાસ્ત્ર)

રોલ નંબર – ૧૭

યુનિવર્સિટી નં :- 3121

માર્ગદર્શક

ડૉ. હિનાબેન એમ. પટેલ

(એમ.એ., એમ.ફીલ., પીએચ.ડી.)

આચાર્ય

મણીબેન એમ.પી.શાહ મહિલા આર્ટ્સ કોલેજ, કડી

પ્રમાણપત્ર

આથી હું પ્રમાણિત કરું છું કે ક્રિષ્નાબેન મકવાણા દ્વારા પ્રસ્તુત શોધનિબંધ ''કૃષિનું મહત્વ'' તેમનું મૌલિક અને સ્વતંત્ર સંશોધન કાર્ય છે. પ્રસ્તુત કાર્ય એમ.એ. અભ્યાસના ભાગરૂપે મારા માર્ગદર્શન નીચે આવશ્યક પરામર્શન દ્વારા નિષ્ઠાપૂર્વક અને સંતોષકારક રીતે કરેલ છે.

માર્ગદર્શકની સહી

Principal
Maniben M.P.Shah Mahila Arts College
Kadi - (N.G.)-384440

તારીખ : 15/11/19

સ્થળ : કડી

Co-ordinator
IQAC
Maniben M.P.Shah Mahila
Arts College, Kadi

<u>પ્રખ્યાપન</u>

આથી હું સ્વીકૃત અને પ્રમાણિત કરું છુ કે, પ્રસ્તુત અભ્યાસ શોધનિબંધ કૃષિનું મહત્વ શોધનિબંધ રૂપે રજૂ થનાર સંશોધન કાર્ય મે સંલગ્ન ગ્રંથસૂચિમાં નિદિપટ સંદર્ભ ગ્રથોના આધારે તૈયાર કર્યો છે. તેમાં આવતા નિરૂપણો અને નિષ્કર્ષ મૌલિક છે. આ શોધકાર્યોમાં રજૂ થયેલા મંતવ્યો અને વિગતો માટેની જવાબદારી મારી પોતાની છે.

તારીખ : 14 / 11 / 19

સંશોધકની સહી

મકવાણા કિરનાબી.

સ્થળ : કડી

ઋણ સ્વિકાર

માનવી સ્વાભાવીક રીતે પ્રગતી ઝંખતો હોય છે. જીવનના ઉન્નત શિખરોસર કરવા તે હંમેશા પ્રવૃત્તિ શીલ રહે છે. મધ્યમ ક્ષેત્રમાં અલ્પ પ્રદાન કરવાના હેતુથી માસ્ટર ઓફ આર્ટસ કક્ષાએ આ લઘુ શોધ નિબંધમાં મને મદદરૂપ થનાર મારા તમામ પ્રિયજનોનો હું આભાર માનું છું.

આરંભથી અંત સુધી પ્રેમ, ધીરજ અને નમ્રતા પૂર્વક સતત દિશા-પ્રેરણા સાથે ઉપસ્થિત રહીને સતત સહાનુભૂતિ ભર્યું વાતાવરણ અને માર્ગદર્શન આપનાર મારા પૂજ્ય માર્ગદર્શકશ્રી પ્રો. શ્રી ડૉ. હિનાબેન એમ. પટેલને હું હૃદયપૂર્વક આભાર માનું છું.

મારા કાર્યને સફળ બનાવવા માટે હંમેશા સાથ-સહકાર અને પ્રેરણા આપનાર સ્ટાફ, વર્ગ, મિત્રો તથા મારા કુટુંબીજનોના આભારમાની આનંદની લાગણી વ્યક્ત કરું છું.

અંતમાં મારા સંશોધન કાર્યમાં પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રીતે મદદરૂપ થનાર સર્વેનો હું આભાર માનું છું.

આભાર સહ...

ક્રિષ્ના પી. મકવાણા

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	પ્રકરણ	પેજ નંબર
૧	**વિષય પ્રવેશ** ૧. પ્રસ્તાવના ૨. સમસ્યા કથન અને શિર્ષક ૩. અભ્યાસના હેતુઓ ૪. અભ્યાસની પરિકલ્પના ૫. અભ્યાસનું કાર્યક્ષેત્ર ૬. અભ્યાસનો સમયગાળો ૭. અભ્યાસની પધ્ધતિઓ ૮. અભ્યાસનું મહત્વ ૯. અભ્યાસની મર્યાદાઓ ૧૦. પ્રકરણ રૂપરેખા	
૨	**સાહિત્ય સમિક્ષા** ૧. પ્રસ્તાવના ૨. સાહિત્ય સમીક્ષા ૩. "Women Agriculture Workes" રીમા નાણાવટી સેમિનાર નં.-૫૩૧ નવેમ્બર- ૨૦૦૩ ૪. દિપકકુમાર બેહરા - ભારતની જાહેર આરોગ્ય ફાઉન્ડેશન લેખ-૧૦, ઓકટોબર-૨૦૧૩ ૫. ૧૯૮૯માં અશોક ગુલાટી ૬. ૨૦૧૨માં કાનન અને સુજાતા ૭. ૨૦૧૦માં દિનેશકુમાર અને તેમનાં અનુયાયીઓ ૮. ડેરેક હેડે અને તેમના અનુયાયીઓ	

પ્રકરણ – ૧

વિષય પ્રવેશ

પ્રસ્તાવના :

તાજેતરના વર્ષોમાં મુખ્ય કૃષિ સ્વીકૃત બાહય પર્યાવરણીય અસરો સામે તીવ્ર નકારાત્મક પ્રતિક્રિયાઓ ઊભી થઈ છે. જેમાં મુખ્યત્વે પાણીના પ્રદૂષણોનો સમાવેશ થાય છે. જેને કારણે પધ્ધતિસરની ચળવળનો જન્મ થયો. આ ચળવળ પાછળનું મુખ્ય બળ યુરોપિયન યુનિયન રહ્યું છે. જેણે પ્રથમ ૧૯૯૧માં સંગઠિત ખોરાકને પ્રમાણિત કર્યું. અને ડિકપલિંક તરીકે જાણીતી કોમોડિટી સાથે જોડાયેલી ખેત રાહતોને દૂર કરવા માટે ૨૦૦૫માં તેની કોમન એગ્રીકલ્ચર પોલિસીમાં સુધારણાની શરૂઆત કરી. પધ્ધતિસરની ખેતીના વિકાસથી ઈન્ટીગ્રેટેડ વેસ્ટ મેનેજમેન્ટ અને પસંદગીના ઉછેર જેવી વૈકલ્પિક તકનીકોના સંશોધનની ફરી શરૂઆત કરાવી. તાજેતરની મુખ્ય તકનીકોના વિકાસમાં અનુવંશિક ફેરફાર કરેલા ખોરાકનો સમાવેશ થાય છે.

૨૦૦૭ના અંત સુધીમાં, મરઘા અને ડેરીની ગાયો તથા અન્ય ઢોરોનો ખવડાવવામાં આવતા ધાન્યોની કિંમતોમાં કેટલાંક પરિબળોને કારણે ખૂબ વધારો થયો હતો અને તેને પગલે ઘઉં (૫૮ ટકાનો વધારો), સોયાબીન (૩૨ ટકાનો વધારો) અને મકાઈ (૧૧ ટકાનો વધારો)ની કિંમતોમાં વાર્ષિક ધોરણે વધારો થયો હતો. સમગ્ર વિશ્વના ઘણા દેશોમાં તાજેતરમાં જ ખાદ્ય રમખાણો થયા હતાં. Vggg જાતિને કારણે

શિક્ષણ અધિકાર અધિનિયમ : ૨૦૦૯ 'રાઈટ ટુ એજ્યુકેશન' (આર.ટી.ઈ. એક્ટ -૨૦૦૯)

"અનુસુચિત જાતિ લાભાર્થી વિદ્યાર્થીઓનો અભ્યાસ'

Beneficial students of A study of "Right to Education Act-2009"

લઘુશોધ નિબંધ

પરમાર લતાબેન દિનેશભાઈ

M.A. 3 (અર્થશાસ્ત્ર)

Roll No:- 18

-:માર્ગદર્શક:-

ડૉ. હિનાબેન એમ. પટેલ

(એમ.એ.,એમ.ફિલ, પી. એચ.ડી.)

આચાર્ય

મણીબેન એમ. પી. શાહ મહિલા આર્ટ્સ કોલેજ કડી

શિક્ષણ અધિકાર અધિનિયમ : ૨૦૦૯ 'રાઈટ ટુ એજ્યુકેશન' (આર.ટી.ઈ. એક્ટ -૨૦૦૯) "અનુસુચિત જાતિ લાભાર્થી વિદ્યાર્થીઓનો અભ્યાસ"

Beneficial students of A study of "Right to Education Act-2009"

લાઘુશોધ નિબંધ

પરમાર લતાબેન દિનેશભાઈ

M.A. 3 (અર્થશાસ્ત્ર)

Roll No:- 18

university seat no. :- 3122

-:માર્ગદર્શક:-

ડૉ. હિનાબેન એમ. પટેલ

(એમ.એ.,એમ.ફિલ, પી. એચ.ડી.)

આચાર્ય

મણીબેન એમ. પી. શાહ મહિલા આર્ટસ કોલેજ કડી

પ્રમાણપત્ર

આથી હું પ્રમાણિત કરું છું કે સુથાર પરમાર લતાબેન દિનેશભાઈ દ્વારા પ્રસ્તુત થનાર લઘુશોધ નિબંધ "શિક્ષણ અધિકાર અધિનિયમ : ૨૦૦૯ 'રાઈટ ટુ એજ્યુકેશન' (આર.ટી.ઈ. એક્ટ -૨૦૦૯)" મૌલિક અને સ્વતંત્ર સંશોધન કર્યા છે. પ્રસ્તુત કાર્ય એમ.એ. અભ્યાસના ભાગ રૂપે મારા માર્ગદર્શન નીચે આવશ્યક અભ્યાસ પ્રમાંર્શન મેળવીને નિષ્ઠાપૂર્વક અને સંતોષકારક રીતે કાર્ય કરેલ છે.

તારીખ: 15/11/19

સ્થળ: કડી

Co-ordinator
IQAC
Maniben M.P.Shah Mahila
Arts College, Kadi

માર્ગદર્શકની સહી

Principal
Maniben M.P.Shah Mahila Arts College
Kadi - (N.G.)-384440

ઋણદર્શન

માનવી સ્વાભાવિક રીતે પ્રગતિ ઝંખતા હોય છે. જીવનના ઉનતા શિખરો સહ કરવાને હંમેશા પ્રયત્નશીલ રહે છે. માધ્યમ ક્ષેત્રમાં અલ્પ પ્રદાન કરવાના હેતુથી માસ્ટર ઓફ આર્ટસ કક્ષાએ લાધુશોધ નિબંધમાં પ્રત્યક્ષ થનાર તમામનો આભાર માનું છું.

ડૉ. હીનાબેન એમ. પટેલ તથા આર્ટસ વિભાગના માર્ગદર્શન દિશા સૂચન દ્વારા માટે ખુબ જ અગત્યનું છે આ માટે તેમને સતત પ્રેરણા અને પ્રોત્સાહન આપનાર આર્ટસ વિભાગના ગુરુજનો પ્રત્યે આભાર લાગણી વ્યક્ત કરું છું.

આ અભ્યાસ તૈયાર કરવા મને મારી અને સુર્ઝન કેળવણી મારામાં રસ રૂચી અને ઉત્સાહને જાળતી અને સર્જનાત્મક વિચારો પુરા પાડવા પ્રાત્સાહન આપનાર તથા શરૂઆતથી અંત સુધી માર્ગદર્શન ડૉ. હીનાબેન એમ. પટેલ મેડમ ની હું હંમેશા આભારી રહીશ તેમના સચોટ માર્ગદર્શન અને સર્જનાત્મક વિચારોએ મારા સંશોધન કાર્યને એક નવી દિશા આપી છે.

પરમાર લતા

પ્રકરણ- ૧

અભ્યાસ પરિચય

- પ્રસ્તાવના
- સંશોધન સમસ્યા કથનઅને શીર્ષક
- પરિભાષિક વ્યાખ્યા
- અભ્યાસ પરિચય
- અભ્યાસના હેતુઓ
- અભ્યાસની પરિકલ્પનાઓ
- અભ્યાસનું કાર્યક્ષેત્ર
- અભ્યાસનો સમયગાળો
- અભ્યાસ પદ્ધતિઓ
- અભ્યસ મહત્વ
- માહિતી એકત્ર કરવાની પદ્ધતિ
- અભ્યાસની મર્યાદાઓ
- પ્રકરણ ગોઠવણી

પ્રસ્તાવના

"શિક્ષણ એ અગત્યનું શક્તિશાળી શાસ્ત્ર છે. જેના વડે સમગ્ર વિશ્વમાં પરિવર્તન લાવી શકાય."

- નેલ્સન મંડેલા

શિક્ષણ એ અપેક્ષિત સમાજરચના ઊભી કરવા અસરકારક પરિબળ છે. શિક્ષણ દ્વારા સમાજમાં ઈચ્છિત પરિવર્તનો લાવી શકાય. સ્વતંત્રતા પ્રાપ્તિ બાદ ભારત દેશમાં ગરીબી, બેકારી, નિરક્ષરતા જેવી અનેક સમસ્યાઓના નિવારણ માટે શિક્ષણ પરિવર્તન અનિવાર્ય બન્યું. આ માટે ભારત સરકારે ક્રમશઃ અનેક શૈક્ષણિક યોજનાઓ અમલમાં મૂકી. વર્ષ ૧૯૮૬ ની રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ દ્વારા વિવિધ યોજનાઓનું અમલીકારણ થયું જેણે શિક્ષણની ગુણવત્તા લાવવા તેમજ શિક્ષણમાં પરિવર્તન લાવવા માટેના પ્રયાસો હાથ ધર્યા. વર્ષ ૨૦૧૦માં 'સર્વ શિક્ષા અભિયાન' કાર્યક્રમનો અમલ સમગ્ર દેશવ્યાપી અને સાર્વત્રિક બન્યો આ યોજના અને કાર્યક્રમોના અમલ દરમ્યાન એમ લાગ્યું કે પ્રાથમિક શિક્ષણને બાળકનો મૂળભૂત અધિકાર ગણવામાં આવે તો રાજ્ય સરકારથી લઈને તમામ સામાજિક સંસ્થાઓ પણ પ્રાથમિક શિક્ષણના સાર્વત્રિકારણ માટે વધુ સક્રિય બને.

ભારતના બંધારણના ૮૬ માં સુધારા-૨૦૦૨ તેમજ માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતની કલમ- ૪૫ મુજબ અને અનુચ્છેદ – ૨૧ (A) પ્રમાણે એવા પ્રયાસો કરવામાં આવ્યા કે ૬ થી ૧૪ વર્ષની ઉંમરના વાયજૂથ ધરાવતા તમામ બાળકો પ્રાથમિક શિક્ષણ પ્રાપ્ત

"જળ-સ્ત્રાવ વિસ્તાર વિકાસ યોજનાના લાભાર્થી ખેડૂત
કુટુંબનો અભ્યાસ"

"A Study of beneficial farmers water falling area's development Programr..ing"

SUBMITTED

BY

PATEL JANKI VINODBHAI

M.A IN ECONIMICS

SEM-3

Roll No-8

YEAR-2019-20

Guide

Dr. Hina M. Patel

(M.A., M.Phil., Ph.d)

Maniben M. P. Shah Mahila Arts College, Kadi

“જળ-સ્ત્રાવ વિસ્તાર વિકાસ યોજનાના લાભાર્થી ખેડૂત કુટુંબનો અભ્યાસ”

“A Study of beneficial farmers water falling area’s development Programming”

SUBMITTED

BY

PATEL JANKI VINODBHAI

M.A IN ECONIMICS

SEM-3

યુનિવર્સિટી - Roll No- 3177

YEAR-2019-20

Guide

Dr. Hina M. Patel

(M.A. , M.Phil., Ph.d)

Maniben M. P. Shah Mahila Arts College, Kadi

પ્રમાણપત્ર

આથી હું પ્રમાણિત કરું છું કે પટેલ જાનકી વિનોદભાઈ દ્વારા પ્રસ્તુત થનાર લાધુશોધ નિબંધ "જળ-સ્ત્રાવ વિસ્તાર વિકાસ યોજનાના લાભાર્થી ખેડૂત કુટુંબનો અભ્યાસ" તેમનું મૌલિક અને સ્વતંત્ર સંશોધન કર્યા છે. પ્રસ્તુત કાર્ય એમ.એ. અભ્યાસના ભાગ રૂપે મારા માર્ગદર્શન નીચે આવશ્યક અભ્યાસ પરામર્શન મેળવીને નિષ્ઠાપૂર્વક અને સંતોષકારક રીતે કાર્ય કરેલ છે.

Patel.

માર્ગદર્શકની સહી

Principal
Maniben M.P.Shah Mahila Arts College
Kadi - (N.G.)-384440

તારીખ: 15/11/19

સ્થળ: કડી

Co-ordinator
IQAC
Maniben M.P.Shah Mahila
Arts College, Kadi

પ્રખ્યાપન

આથી હું સ્વીકૃત અને પ્રમાણિત કરું છું કે, પ્રસ્તુત લાઘુશોધ નિબંધ "જળ-સ્ત્રાવ વિસ્તાર વિકાસ યોજનાના લાભાર્થી ખેડૂત કુટુંબનો અભ્યાસ" લાઘુશોધ નિબંધ રૂપે રજુ થનાર સંશોધન કાર્ય સંલગ્ન ગ્રંથ સૂચિમાં નીદ્રષ્ટિ સંદર્ભગ્રંથોને આધારે તૈયાર કરેલ છે. એમાં આવતી નિરૂપણો અને વિશ્કર્ષ મૌલિક છે. આ સંશોધન કાર્યમાં રજુ થયેલા મંતવ્યો અને વિગતો માટેની જવાબદારી મારી પોતાની છે.

તારીખ: 14/11/2019

સહી

J. V. Patel.

પટેલ જાનકી વિનોદભાઈ

સ્થળ: કડી

ઋણ દર્શન

માનવી સ્વાભાવિક રીતે પ્રગતિ ઝંખતો હોય છે જીવનના ઉન્ન્ત શિખરે સર કરવાતે હંમેશા પ્રયત્નશીલ રહે છે. માધ્યમ ક્ષેત્રમાં અલ્પ પ્રદાન કરવાના હેતુથી માસ્ટર ઓફ આર્ટસ કક્ષાએ લાઘુશોધ નિબંધમાં પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે મદદ થનારા તમામનો આભાર માનું છું

ડૉ. હીનાબેન એમ. પટેલ, મણીબેન એમ. પી. શાહ મહિલા આર્ટ્સ કોલેજ તથા આર્ટસ વિભાગના માર્ગદશન દિશા સૂચક મારા માટે ખુબજ અગત્યનું છે આ માટે તેમને સતત પ્રેરણા અને પ્રોસાહન આપનાર આર્ટસ વિભાગના ગુરુજનો પ્રત્યે આભાર લાગણી વ્યક્ત કરૂં છું.

આ અભ્યાસ તૈયાર કરવા મને મારી દ્રષ્ટિ અને સુઝન કેળવવી મારામાં રસ રૂચી અને ઉત્સાહને જાળવી અને સર્જનાત્મક વિચારો પુરા પાડવા પ્રોસાહન આપનાર તથા શરૂઆથી અંત સુધી માર્ગદર્શન આપનાર મારા માર્ગદશક ડૉ. હિનાબેન પટેલ મેડમનો હું હંમેશા આભારી રહીશ. તેમના સચોટ માર્ગદર્શન અને સર્જનાત્મક વિચારોએ મારા સંશોધન કાર્યને એક નવી દિશા આપી છે સંશોધન કાર્યમાં મદદરૂપ થનાર મિત્રોનો હું તેમનો અંતઃ કારણ આભાર વ્યક્ત કરૂં છું.

પટેલ જાનકી

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	પ્રકરણ
૧.	વિષય પરિચય - પ્રસ્તાવના - અભ્યાસની પદ્ધતિ - અભ્યાસના હેતુઓ - અભ્યાસની પરિકલ્પના - અભ્યાસનું મહત્વ - અભ્યાસની મર્યાદા - અભ્યાસનું કાર્યક્ષેત્ર - અભ્યાસનો સમયગાળો - પ્રકરણ ગોઠવણી
૨.	વિષય પરિચય - પ્રસ્તાવના - જળસ્ત્રાવ વિસ્તાર વિકાસ યોજનાનો પરિચય - જળસ્ત્રાવ એટલે શું? - જળસ્ત્રાવની આવશ્યકતા - જળસ્ત્રાવનું તાંત્રિક આયોજન - જળસ્ત્રાવ વિસ્તારમાં પાણીની આવક અને કામગીરી અસર

➢ પ્રસ્તાવના

ભારત એ ખેતીપ્રધાન દેશ છે. ભારતીય અર્થતંત્રમાં ખેતિક્ષેત્રે સંકળાયેલા છે જયારે માત્ર ૩૦% વસ્તી બીજા અન્ય વિવિધ ક્ષેત્રોમા રોકાયેલી છે. તેમજ ભારતની રાષ્ટ્રીયઅ આવકમાં ૨૭% હિસ્સો ખેતીનો છે. રોજગારમાં ૬૪% હિસ્સો તેમજ નીકાશોમાં ખેતપેદાશોનો હિસ્સો અગત્યનો છે ભારતની કુલ વસ્તીના ૭૨.૨૨% વસ્તી ગામડામાં અને ૨૭.૭૮% વસ્તી શહેરી વિસ્તારમાં વસવાટ કરે છે. ગામડામાં મોટાભાગના લોકો ખેતી અને ખેતી સાથે સંકળાયેલ વિવિધ રોજગારીમાં સંકળાયેલા હોય છે. ભારત જેવા ખેતી અને ખેતી સાથે સંકળાયેલ હોય છે. ભારત જેવા ખેતીપ્રધાન દેશમાં આર્થિક વિકાસની પ્રક્રિયામાં ખેતી અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે. તેમજ દેશના આર્થિક સર્વાંગી વિકાસ માટે કૃષિક્ષેત્રનો વિકાસ અનિવાર્ય બને છે. ખેતી એ મોટાભાગના લોકો પોતાના જીવન નિર્વાહ માટે કરતા હોય છે. તથા ખેતી ઓદ્યોગોનો કાચોમાલ પૂરો પડવાનું કાર્ય કરે છે. વધતી જતી વસ્તીની આનાજની માંગને પોહોંચી વળવા માટે અનાજનો પુરવઠો પૂરો પાડે છે. આમ, રોજગારી આવક આર્થિક વિકાસ વગેરેમાં ખેતી અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે. આથી દેશના આર્થિક વિકાસની પ્રક્રિયામાં ખેતી અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે. કે "ભારતીય અર્થતંત્રમાં કૃષિક્ષેત્રે કરોડરજ્જુ સમાન છે.

ભારત દેશ એ વસ્તીવૃદ્ધિની દ્રષ્ટિએ બીજુ સ્થાન ધરાવે છે. તેથી આવા વસ્તીગીચતા વાળા એટલે કે અલ્પવિકસિત દેશમાં મોટા ભાગે લોકો કૃષિ આધારિત જીવન જીવે છે. તેથી "ભારતના ગ્રામિણ વિસ્તારના લોકોની આજીવિકાનું મુખ્ય સાધન ખેતી છે. ભારતીય ગ્રામ્ય માટે ખેતી જ સાધન છે. અને ખેતી જ સાધના છે " આવું કહેવું જરાપણ અતિશયોક્તિભર્યું નહિ લાગે. આધુનિક યુગમાં પણ ભારતમાં ગામડાના લોકોનું માત્ર આર્થિક નહિ પણ સામાજિક જીવન પણ ખેતી વગર આધુરૂં

"કડી તાલુકાના નવાપુરા ગામમાં એ. પી. એલ. અને બી.પી. એલ. અને કાર્ડ ધારકોનો અભ્યાસ "

"A study of APL & BPL Card holder in Navapura village of Kadi taluka"

M.A. in Economics

By

PATEL JAGRUTI NARASHI BHAI

(M.A Economics Sem-3)

Sem- 3

Roll No: 20

-:Guide:-

Dr. Hinaben M. Patel

(M.Phil, Ph.D)

Principal

Maniben M. P. Shah Mahila Arts College,

Kadi

"કડી તાલુકાના નવાપુરા ગામમાં એ. પી. એલ. અને બી.પી. એલ અને કાર્ડ ધારકોનો અભ્યાસ "

"A study of APL & BPL Card holder in Navapura village of Kadi taluka"

M.A. in Economics

By

PATEL JAGRUTI NARASHI BHAI

(M.A Economics Sem-3)

Sem- 3

Roll No: 20

યુ.નિ :- 3116

-:Guide:-

Dr. Hinaben M. Patel

(M.Phil, Ph.D)

Principal

Maniben M. P. Shah Mahila Arts College,

Kadi

પ્રખ્યાપન

આથી હું સ્વીકૃત અને પ્રમાણિત કરૂં છુ કે પ્રસ્તુત લઘુશોધ નિબંધ "કડી
લુકાના નવાપુરા ગામમાં એ. પી. એલ. અને બી.પી. એલ અને કાર્ડ ધારકોનો
ભ્યાસ " લઘુશોધ નિબંધ રૂપે રજુ થનાર સંશોધન કૃષિ સંદર્ભગ્રંથોને આધારે
યાર કરેલ છે એમાં આવતી નિરૂપણો અને નિષ્કર્ષ મૌલિક છે. આ સંશોધન કાર્યમાં
થયેલા મંતવ્યો અને વિગતો માટેની જવાબદારી મારી પોતાની છે.

ીખ : 15/11/2019

: કડી

સહી

J.N. Patel

પટેલ જાગૃતિ નરસિંહભાઈ

એમ.એ. સેમ – 3

ઋણ સ્વીકાર

શિક્ષણનું ક્ષેત્ર અનેક ઘણું વિશાળ છે. તેમાં જેટલા અંશે સંશોધન થાય તેટલા ઓછા છે. તેથી જોઈ શકાય કે શિક્ષણ ક્ષેત્રે અનેક સંશોધન થઇ રહ્યા છે પ્રસ્તુત સંશોધન પણ આવા સંશોધનની હારમાળાની એક કડી છે એમ.એ. ના અભ્યાસની જરૂરિયાતના ભાગરૂપે એક સંશોધન કાર્ય કરવું જરૂરી છે. સમાજમાં ઘણી સમસ્યાઓ એવી છે કે જેના અભ્યાસથી પ્રાપ્ત માહિતીના આધારે સમાજને સરકારને અને શ્રમિકોને ઉપયોગી માહિતી આપી શકાય તે હેતુ માટે તૈયાર કરેલ લઘુશોધ નિબંધ રજુ કરતા આનંદની લાગણી અનુભવું છું.

ઘણા બધા કાર્યોનો બોજ હોવા છતાં જેમને સહાયને માટે સતત પ્રેરણાને ક્ષોત્ર વહેવડાવ્યા કર્યા છે. તેવા મારા પરમ આદરણીય ગુરુ અને માર્ગદર્શક શ્રી ડૉ. હિનાબેન પટેલ, અને જલ્પા બેન પ્રજાપતિ મેડમ ને હું કેમ ભૂલી શકું તેમજ તેમને ઝીણવટ ભરી દેખરેખ રાખી માર્ગદર્શન પૂરું પાડવા બદલ હું તેમની અત્યંત ઋણી છું.

આ સંશોધન કાર્ય માટે પ્રેરણારૂપ ઉત્સાહી અને વાત્સલ્યપૂર્ણ માર્ગદર્શન પ્રો. એમ.જી. પટેલ સાહેબનો હું અંત કરણ પૂર્વક આભાર વ્યક્ત કરું છુ.

અંતમાં આ સંશોધન અહેવાલને મે એક વિદ્યાર્થીની તરીકે અભ્યાસના ભાગરૂપે રજુ કરેલ છે કોઈ ભૂલ હોય તો વાંચક મિત્રો માફ કરી સુચન કરશો તો હું આપની આભારી રહીશ .

આભાર સહ.

પટેલ જાગૃતિ નરસિંહભાઈ

પ્રકરણ- ૧

વિષય પ્રવેશ

- પ્રસ્તાવના
- આયોજનની વ્યાખ્યાઓ
- સમસ્યા કથન અને શીર્ષક
- અભ્યાસના કે સંશોધનની પરિકલ્પના
- સંશોધનની અભ્યાસ પદ્ધતિ
- અભ્યાસક્ષેત્રે/ વિષય વસ્તુની પસંગી
- અભ્યાસનો સમયગાળો
- અભ્યાસનું કાર્યક્ષેત્ર
- અભ્યાસનું મહત્વ
- અભ્યાસની મર્યાદાઓ
- પ્રકરણ યોજના

પ્રસ્તાવના

આયોજનનો ખ્યાલ નવતર નથી લગભગ ૨૪૦૦ વર્ષો પહેલા પ્લેટોએ તેના 'Republic" પુસ્તકમાં આ ખ્યાલની રજૂઆત કરી હતી. ત્યારબાદ સદીઓથી આ ખ્યાલને વિકસાવવાનો વિખ્યાત ચિંતકો અને લેખકોએ પ્રયાસ કર્યો છે જો કે વર્તમાન સ્વરૂપમાં જોવા મળતો આર્થિક વિકાસ આયોજનનો ખ્યાલ કૈક અંશે નવો છે. પ્રો. ડિકીન્સન આર્થિક આયોજન ની વ્યાખ્યા આપતા જણાવે છે કે "આર્થિક આયોજન એટલે સમગ્ર અર્થવ્યવસ્થાની મોજણી ના આધારે નીચ્છીત સત્તા દ્વારા સભાનપણે લેવામાં આવેલા મહત્વના આર્થિક નિર્ણયો - " શું? કેવી રીતે? ક્યારે? અને ક્યાં? ઉત્પન્ન કરવું અને તેની વહેંચણી કોણે કરવી?

આયોજન ની વ્યાખ્યા

૧. બાર બાટા વુડન

" આયોજન એટલે કોઈ જાહેર સત્તાઓએ વિચાર અને પ્રયોજન પૂર્વક પસંદ કરેલા આર્થિક અગ્રીમક્રમો "

૨. પ્રો. એમ. એલ. શેઠ

"નિશ્ચિત સમયગાળામાં ચોક્કસ હેતુઓ સિદ્ધ કરવાની દ્રષ્ટિથી રાજ્ય દ્વારા કરવામાં આવતા આર્થિક પ્રવૃત્તિના નિયમન, અંકુશ અને પ્રેરણાને આર્થિક આયોજન કહી શકાય."

"ગ્રામીણ અને શહેરી વિસ્તારની સ્ત્રીઓના સશક્તિકરણમાં શિક્ષણનો ફાળાનો અભ્યાસ"

"A Study of Contribution of Education in Women Economic Empowerment in Rural and Urban Area"- in context to Kadi taluka

લઘુશોધ નિબંધ

BY

PATEL JASHODA SHAMBHUBHAI

M.A. ECONOMICS SEM-III

ROLL NO.:

YEAR: 2018-19

GUIDE

DR. HINABEN M. PATEL

(M. Phil, Ph.D.)

Principal

MANIBEN M. P. SHAH MAHILA ARTS COLLEGE, KADI

"ગ્રામીણ અને શહેરી વિસ્તારની સ્ત્રીઓના સશક્તિકારણમાં શિક્ષણનો ફાળાનો અભ્યાસ"

"WA Study of Contribution of Education in Women Economic Empowerment in Rural and Urban Area"- in context to Kadi taluka

લઘુશોધ નિબંધ

BY

PATEL JASHODA SHAMBHUBHAI

M.A. ECONOMICS SEM-III

ROLL NO.: 22 university seat no-3118

YEAR: ~~2018-19~~ ૨૦૧૯-૨૦

GUIDE

DR. HINABEN M. PATEL

(M.Phil, Ph.D)

Principal

MANIBEN M. P. SHAH MAHILA ARTS COLLEGE, KADI

પ્રમાણપત્ર

આથી હું પ્રમાણિત કરું છું કે પટેલ જશોદા શંભુભાઈ દ્વારા પ્રસ્તુત થનાર લઘુશોધ નિબંધ ""ગ્રામીણ અને શહેરી વિસ્તારની સ્ત્રીઓના સશક્તિકારણમાં શિક્ષણનો ફાળાનો અભ્યાસ" તેનું મૌલિક અને સ્વતંત્ર સંશોધન કાર્ય છે. પ્રસ્તુત કાર્ય એમ એના અભ્યાસના ભાગરૂપે મારા માર્ગદર્શન નીચે આવશ્યક અભ્યાસ પરામર્શ મેળવીને નિષ્ઠાપૂર્વક અને સંતોષકારક રીતે કાર્ય કરેલ છે.

Patel.

માર્ગદર્શકની સહી

Principal
Maniben M.P.Shah Mahila Arts College
Kadi - (N.G.)-384440

તારીખ: 14/11/19

સ્થળ:- કડી

S.C.

Co-ordinator
IQAC
Maniben M.P.Shah Mahila
Arts College, Kadi

પ્રખ્યાપન

આથી હું સ્વીકૃત અને પ્રમાણિત કરું છું કે, પ્રસ્તુત લઘુશોધ નિબંધ "ગ્રામીણ અને શહેરી વિસ્તારની સ્ત્રીઓના સશક્તિકારણમાં શિક્ષણનો ફાળાનો અભ્યાસ" "લાઘુશોધ નિબંધ " ના રૂપે રજુ થનાર સંશોધન કાર્ય સંલગ્ન ગ્રંથ સુચિ ની દ્રષ્ટીએ સંદર્ભગ્રંથો ને આધારે તૈયાર કરેલ છે. એમાં આવતી નિરુપણો અને વિશ્કર્ષ મૌલિક છે. આ સંશોધન કાર્યમાં રજુ થયેલા મંતવ્યો અને વિગતો માટેની જવાબદારી માટે ની જવાબદારી મારી પોતાની છે.

તારીખ: 14/11/2019

સંશોધક

J.S. Patel

સ્થળ: ડી

પટેલ જશોદા

ઋણ સ્વીકાર

શિક્ષણનું ક્ષેત્ર અનેક ઘણું વિશાળ છે. તેમાં જેટલા અંશે સંશોધન થાય તેટલા ઓછા છે. તેથી જોઈ શકાય કે શિક્ષણ ક્ષેત્રે અનેક સંશોધન થઇ રહ્યા છે પ્રસ્તુત સંશોધન પણ આવા સંશોધનની હારમાળાની એક કડી છે એમ.એ. ના અભ્યાસની જરૂરિયાતના ભાગરૂપે એક સંશોધન કાર્ય કરવું જરૂરી છે. સમાજમાં ઘણી સમસ્યાઓ એવી છે કે જેના અભ્યાસથી પ્રાપ્ત માહિતીના આધારે સમાજને સરકારને અને શ્રમિકોને ઉપયોગી માહિતી આપી શકાય તે હેતુ માટે તૈયાર કરેલ લઘુશોધ નિબંધ રજુ કરતા આનંદની લાગણી અનુભવું છું.

ઘણા બધા કાર્યોનો બોજ હોવા છતાં જેમને સહાયને માટે સતત પ્રેરણાને ક્ષોત્ર વહેવડાવ્યા કર્યા છે. તેવા અમારા પરમ પૂજ્ય ગુરુજી તેમજ માર્ગદર્શક શ્રી. ડૉ હિનાબેન પટેલને હું કેમ ભૂલી શકું તેમજ તેમને ઝીણવટ ભરી દેખરેખ રાખી માર્ગદર્શન પૂરૂં પાડવા બદલ હું તેમની અત્યંત ઋણી છું.

આ સંશોધન કાર્ય માટે પ્રેરણારૂપ ઉત્સાહી અને વાત્સલ્યપૂર્ણ માર્ગદર્શન ડૉ હિનાબેન પટેલને હું અંત કરણ પૂર્વક આભાર વ્યક્ત કરું છુ.

અંતમાં આ સંશોધન અહેવાલને મે એક વિદ્યાર્થીની તરીકે અભ્યાસના ભાગરૂપે રજુ કરેલ છે કોઈ ભૂલ હોય તો વાંચક મિત્રો માફ કરી સુચન કરશો તો હું આપની આભારી રહીશ .

અનુક્રમણિકા

૧.	**વિષય પ્રવેશ** + પ્રસ્તાવના + મહિલા સશક્તિકરણનો પરિચય + સશક્તિકરણનો અર્થ + મહિલા સશક્તિકરણનો અર્થ + સમસ્યા કથન અને શીર્ષક + અભ્યાસનું હેતુઓ + અભ્યાસની પરિકલ્પનાઓ + અભ્યાસનું મહત્વ + અભ્યાસનું કાર્યક્ષેત્ર + અભ્યાસનો સમયગાળો + અભ્યાસની પદ્ધતિઓ + અભ્યાસની મર્યાદાઓ + પ્રકરણની રૂપરેખા
૨.	**સાહિત્ય સમીક્ષા** + પ્રસ્તાવના + ડૉ. રેખા એચ. મોઠા – એક સિક્કાની બે બાજુ સામાયિક " + વિમલ પી. શાહ + શોમા.એ. ચેટરજીનો અભ્યાસ + જેન રોબર્ટ્સ ચેરમેનના અભ્યાસ + ઈસ્ટર બોર ૨૫

✦ પ્રસ્તાવના

"Empowerment Means Moving from a weak Position to execute power"

રાષ્ટ્રીય સમાજ, પ્રશાસન અને પરિવારના ક્રિયા કલાપ ત્યાં સુધી યોગ્ય રીતે કરી શકતા નથી.જ્યાં સુધી સ્ત્રીઓને શિક્ષણ પ્રાપ્ત ન થાય એવું ધ્યાનંદ સરસ્વતીએ કહ્યું છે. મહિલા સશક્તિ કારણો એવો અર્થ કયારે નથી કરવાનો કે પુરુષો કે પુરુષ સમાજ દ્વારા સ્ત્રીઓનું જે શોષણ થાય છે. તો તેની સામે ઊભી રહી શકે. ગાંધીજી કહેતા હતા કે ભારત દેશ ગણ્યા- ગાંઠ્યા શહેરોમાં નહિ, પરંતુ ગામડાઓમાં વસે છે. આજે દેશમાં ૫.૫ લાખથી વધુ ગામડા છે. જેમાં દેશની ૮૮% વસ્તી ગામડામાં વસે છે. આથી જ ગાંધીજી એ ગામડાના વિકાસ પર વધુ ભાર મુક્યો હતો. તેમણે આયોજનમાં વિકેન્દ્રીકરણ કરી ગ્રામ્ય સ્તરેથી આયોજન કરવાની વટ કરી છે. ગામડા આર્થિક તેમજ રાજકીય રીતે સ્વતંત્ર અને સ્વાવલંબી બને તે માટે એકબાજુ ખેતી અને ઉદ્યોગનો વિકાસ કરી આર્થિક રીતે ગામડાના વિકાસની વાત કરવામાં આવી હતી. બીજી બાજુ પંચાયતી રાજ વ્યવસ્થા વડે ગામડાઓને રાજકીય રીતે સ્વતંત્ર બનાવવાનો ખ્યાલ હતો. તેઓ માનતા કે ગામડું સમૃદ્ધ થશે તો દેશ ચોક્કસ સમૃદ્ધ થશે એ ગાંધીજીનું સ્વપ્ન હતું. પરંતુ આજ સુધી સાકાર થઇ શક્યું નથી.

આપણા દેશમાં પ્રાચીન સમયથી ગોઠવાયેલી વ્યવસ્થા પ્રમાણે પુરુષો ઘરની બહારનો અને જવાબદારી સંભાળે છે. આજ સુધી પુરુષ પ્રધાન પ્રધાન સમાજમાં પુરુષોએ વિકાસનું નેતૃત્વ સંભવ્યું છે. ગામડાઓમાં મહિલાઓ ઘરની જવાબદારી ઉપરાંત ખેતી, પશુપાલન, ગૃહ ઉદ્યોગ વગેરે કામોમાં સહાયક કામગીરી કરી રહી છે. પરંતુ તેમાં મુખ્ય ભૂમિકા પુરુષની જ રહી છે. આથી મહિલાઓના શૈક્ષણિક, સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય રીતે પર્યાપ્ત પ્રમાણમાં વિકાસ થયો નથી.

મહિલાઓ શક્તિનો સ્રોત છે. અને દેશની વસ્તીનો અડધો અડધ ભાગ છે. દેશના કુલ શ્રમદળમાં મહિલાઓનો ૧/૩ હિસ્સો છે જે દેશના વિકાસ, પ્રગતિ અને

"નર્મદા કેનાલની ખેડૂતો પર થતી અસરોનો અભ્યાસ કડી તાલુકાના સંદર્ભમાં"

'Study of Effect of Narmada Canal On Farmers With Reference To Kadi- Taluka'

SUBMITTED

BY

PATEL PRATIKSHA MUKESHKUMAR

M.A. IN ECONOMICS

SEM- 3

ROLL NO: 23

YEAR – 2019-20

-:GUIDE :-

DR HINA M. PATEL

(M.A., M.Phil, Ph.D)

Maniben M.P. Shah Mahila Arts College, Kadi

3127

"નર્મદા કેનાલની ખેડૂતો પર થતી અસરોનો અભ્યાસ કડી તાલુકાના સંદર્ભમાં"

Study of Effect of Narmada Canal On Farmers With Reference To Kadi- Taluka'

SUBMITTED

BY

PATEL PRATIKSHA MUKESHKUMAR

M.A. IN ECONOMICS

SEM- 3

ROLL NO: 23

યુ.નિ- 3127

YEAR – 2019-20

-:GUIDE :-

DR HINA M. PATEL

(M.A., M.Phil, Ph.D)

Maniben M.P. Shah Mahila Arts College, Kadi

પ્રમાણપત્ર

આથી હું પ્રમાણિત કરું છું કે પટેલ પ્રતીક્ષા દ્વારા પ્રસ્તુત થનાર લઘુશોધ નિબંધ "નર્મદા કેનાલ ની ખેડુતો પર થતી અસરોનો અભ્યાસ કડી તાલુકાના સંદર્ભમાં" તેમનું સંશોધન કાર્ય મૌલિક અને સ્વતંત્ર છે. પ્રસ્તુત કાર્ય એમ. એ. અભ્યાસ ના ભાગરૂપે મારા માર્ગદર્શન હેઠળ આવશ્યક અભ્યાસ પરામર્શન મેળવીને નિષ્ઠાપૂર્વક અને સંતોષકારક રીતે કરેલ છે.

તારીખ : 14-11-19

સ્થળ : કડી

માર્ગદર્શકની સહી

Principal
Maniben M. P. Shah Mahila Arts College
Kadi - (N.G.) - 382 715.

Co-ordinator
IQAC
Maniben M.P.Shah Mahila
Arts College, Kadi

પ્રખ્યાપન

આથી હું સ્વીકૃત અને પ્રમાણિત કરું છુ. કે પ્રસ્તુત લઘુશોધ નિબંધ "નર્મદા કેનાલ ની ખેડૂતો પર થતી અસરોનો અભ્યાસ કડી તાલુકાના સંદર્ભમાં" લઘુશોધ નિબંધ રૂપે રજૂ થનાર સંશોધન કાર્ય સંલગ્ન ગ્રંથ સૂચિની દૃષ્ટિએ સંદભગ્રંથોને આધારે તૈયાર કરેલ છે. એમાં આવતી નિરૂપણો અને વિશ્કર્ષ મૌલિક છે. આ સંશોધન કાર્ય માં રજુ થયેલા મંતવ્યો અને વિગતો માટેની જવાબદારી મારી પોતાની છે.

તારીખ : 14-11-19

સ્થળ : કડી

માર્ગદર્શકની સહી

સંશોધનકર્તાની સહી

ઋણદર્શન

માનવી સ્વાભાવિક રીતે પ્રગતિ ઝંખતો હોય છે. જીવનના ઉન્નત શિખરે સર કરવા તે હંમેશા પ્રગતિશીલ રહે છે. માધ્યમ ક્ષેત્રમાં અલ્પપ્રદાન કરવાના હેતુથી માસ્ટર ઓફ આર્ટસ કક્ષાએ લઘુશોધ નિબંધમાં પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે મદદ થનાર તમામનો આભાર માનું છુ.

ડૉ. હિનાબેન એમ પટેલ ના માર્ગદર્શન દિશા સૂચન મારા માટે ખુબ જ અગત્યનાં છે. આ માટે તેમણે સતત પ્રેરણા અને પ્રોત્સાહન આપનાર આર્ટ્સ વિભાગ ના ગુરુજનો પ્રત્યે આભાર લાગણી વ્યકત કરૂં છું.

આ અભ્યાસ તૈયાર કરવા અને મારી દ્રષ્ટિએ અને સિંચન કેળવી મારામાં રસરૂચી અને ઉત્સાહને જાળવી અને સર્જનાત્મક વિચારો પુરા પાડવા પ્રોત્સાહન આપનાર તથા શરૂઆતથી અંત સુધી માર્ગદર્શન આપનાર મારા માર્ગદર્શક ડૉ. હિનાબેન એમ પટેલ મેડમ ની હું હમેશા આભારી રહીશ. તેમના સચોટ માર્ગદર્શન અને સર્જનાત્મક વિચારોએ મારા સંશોધન કાર્યમાં મદદરૂપ થનાર પ્રો. જલ્પાબેન પ્રજાપતિ, મિત્રોનો હું તેમનો અંતઃકરણ આભાર વ્યકત કરૂં છું.

પટેલ પ્રતીક્ષા

અનુક્રમણિકા	
ક્રમ	પ્રકરણ
૧	વિષય પરિચય
	– પ્રસ્તાવના
	– વિવિધ સિંચાઇ યોજનાઓ
	– સિંચાઇનું મહત્વ
	– સિંચાઇ પધ્ધતિના પ્રકાર
	– અભ્યાસનું કાર્યક્ષેત્ર
	– અભ્યાસનાં હેતુઓ
	– અભ્યાસનો સમયગાળો
	– અભ્યાસની પરિકલ્પના
	– અભ્યાસની પધ્ધતિ
	– અભ્યાસનું મહત્વ
	– અભ્યાસની મર્યાદા
૨	સાહિત્ય સમીક્ષા
3	ગુજરાતમાં સિંચાઇ
	– પ્રસ્તાવના
	– ગુજરાત નો પરિચય
	– ભૌગોલિક દ્રષ્ટિએ
	– ગુજરાત ની આબોહવા
	– ગુજરાત માં વિવિધ સિંચાઇ યોજનાઓ
	– સિંચાઇ વ્યવસ્થાપન
	– મહેસાણા જીલ્લાનો પરિચય
	– મહેસાણા જીલ્લાનુ ભૌગોલિક સ્થાન
	– મહેસાણા જીલ્લાની આબોહવા
	– મહેસાણા જીલ્લા ખાતે દૂધસાગર ડેરીની સ્થાપના
	– જીલ્લાની જમીનની ઉપયોગિતા
	– કડી તાલુકાનો પરીચય

પ્રકરણ : - ૧

વિષય પરિચય

૧. પ્રસ્તાવના

૨. વિવિધ સિંચાઇ યોજનાઓ

I. સિંચાઇનું મહત્વ

II. સિંચાઇ પધ્ધતિના પ્રકાર

૩. અભ્યાસનું કાર્યક્ષેત્ર

૪. અભ્યાસનાં હેતુઓ

૫. અભ્યાસનો સમયગાળો

૬. અભ્યાસની પરિકલ્પના

૭ અભ્યાસની પધ્ધતિ

૮. અભ્યાસનું મહત્વ

૯. અભ્યાસની મર્યાદા

૧. પ્રસ્તાવના :-

ભારત ખેતીપ્રધાન દેશ છે. ભારતની કુલ વસ્તી ના ૭૦% લોકો ગામડામાં રહે છે. આ ગામડામાંરહેતા લોકો ખેતીના આધારે જીવનનિર્વાહ ચલાવે છે. તેથી આ ગ્રામ્ય લોકોના મુખ્ય વ્યવસાય ખેતી છે. વળી ભારત આદિકાળ થી જ કૃષિપ્રધાન દેશ છે. દેશનો બહુ મોટો વર્ગ ખેતી સાથે સીધો સંબંધ ધરાવે છે. તેથી સ્વાભાવિક રીતે જ ખેતી ભારતીય લોકો માટે જ આર્થિક ઉપાર્જનનું માધ્યમ ખેતી માટે રોજગારીનું પ્રથમ માધ્યમ અને સ્ત્રોત છે. તેમજ ભારતની રાષ્ટ્રીય આવકમાં ૨૭% હિસ્સો અગત્યનો છે. રોજગારીમાં ૬૪% હિસ્સો તેમજ ભારતની નિકાસોમાં ખેતપેદાશોનો હિસ્સો અગત્યનો છે. ભારત જેવા ખેતીપ્રધાન દેશમાં આર્થિક વિકાસની પ્રક્રિયામા ખેતી અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે. તેમજ દેશના આર્થિક સર્વાંગી વિકાસ માટે કૃષિક્ષેત્રનો વિકાસ અનિવાર્ય બને છે.

પ્રો. ટી. ડબલ્યુ શુલ્ટઝના મતે......

'ખેતીને દેશ ના વિકાસ માટે શકિતશાળી એજન્સી બનાવવા માટે કોઈ શંકાનું સ્થાન નથી. ખેડૂતોને માર્ગદર્શન અને વળતર આપવાનાં પ્રોત્સાહનો ચાવીરૂપ પરિબળ છે. જો મૂડીરોકાણ અંગેની તકો અને કાર્યક્ષમ પ્રોત્સાહનો ઉપલબ્ધ થઇ શકે તો.........

ખેડુતો માટીમાંથી સોનુ પેદા કરી શકે છે.

" ભારતના ગ્રામીણ વિસ્તારના લોકોની આજીવિકાનું મુખ્ય સાધન ખેતી છે. ભારતીય ગ્રામ્ય લોકો માટે ખેતી જ સાધના છે. અને ખેતી જ સાધના છે" આવુ કહેવું જરાપણ અતિશયોકિતભર્યુ નથી. આધુનિક યુગ માં પણ ભારતમાં ગામડાના લોકોનું માત્ર આર્થિક નહિ પણ સમાજિક જીવન પણ ખેતી વગર અધરું છે. ભારત ખેતીપ્રધાન દેશ હોવાથી ભારતીય અર્થતંત્ર ના અભ્યાસ માટે ભારતના કૃષિ વિકાસનો અભ્યાસ કરવો અત્યંત આવશ્યક બની જાય છે.

ખેતી એ મોટાભાગના લોકો પોતાના જીવનનિર્વાહ માટે કરતા હોય છે. તથા ખેતી ઉદ્યોગોનો કાચોમાલ પૂરો પાડવાનું કાર્ય કરે છે. વધતી જતી વસ્તીની અનાજની માંગને પહોચી વળવા માટે અનાજનો પુરવઠો પૂરો પાડે છે. આમ રોજગારી આવક આર્થિક વિકાસ વગેરેમાં ખેતી અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે. આથી દેશના આર્થિક વિકાસની પ્રક્રિયામાં ખેતી અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે. કે "ભારતીય અર્થતંત્રમાં કૃષિક્ષેત્રે કરોડરજ્જુ સમાન છે. " ભારત દેશએ વસ્તીવૃદ્ધિની દ્દષ્ટિએ બીજું સ્થાન ધરાવે છે. તેથી આવા વસ્તીગીચતાવાળા એટલે કે અલ્પ વિકસિત દેશોમાં મોટાભાગે લોકો કૃષિ આધારિત જીવન જીવે છે.

"કડી તાલુકામાં ખેતીક્ષેત્રે મહિલા શ્રમિકોનો ફાળો"

"A Study of Conurbation of women labor in agriculture Seder in Kadi Taluka"

લઘુશોધ નિબંધ

BY

PRAJAPATI DHARTI KANTIBHAI

M.A. ECONOMICS SEM-III

ROLL NO.: 24

YEAR: 2018-19

GUIDE

DR. HINABEN M. PATEL

MANIBEN M. P. SHAH MAHILA ARTS

COLLEGE, KADI

"કડી તાલુકામાં ખેતીક્ષેત્રે મહિલા શ્રમિકોનો ફાળો

"A Study of Conurbation of women labor in agriculture Seder in Kadi Taluka "

લઘુશોધ નિબંધ

BY

PRAJAPATI DHARTI KANTIBHAI

M.A. ECONOMICS SEM-III

યુનિવર્સિટી **ROLL NO.:** ~~24~~ 3115

YEAR: 2018-19

GUIDE

DR. HINABEN M. PATEL

MANIBEN M. P. SHAH MAHILA ARTS COLLEGE, KADI

<u>પ્રમાણપત્ર</u>

આથી હું પ્રમાણિત કરું છું કે પ્રજાપતિ ધરતી કાન્તીભાઈ દ્વારા પ્રસ્તુત થનાર લઘુશોધ નિબંધ "કડી તાલુકામાં ખેતીક્ષેત્રે મહિલા શ્રમિકોનો ફાળો તાલુકાનો અભ્યાસ" તેનું મૌલિક અને સ્વતંત્ર સંશોધન કાર્ય છે. પ્રસ્તુત કાર્ય એમ એના અભ્યાસના ભાગરૂપે મારા માર્ગદર્શન નીચે આવશ્યક અભ્યાસ પરામર્શ મેળવીને નિષ્ઠાપૂર્વક અને સંતોષકારક રીતે કાર્ય કરેલ છે.

માર્ગદર્શકની સહી

Principal
Maniben M.P.Shah Mahila Arts College
Kadi - (N.G.)-384440

તારીખ: 14/11/19

સ્થળ:- કડી

Co-ordinator
IQAC
Maniben M.P.Shah Mahila
Arts College, Kadi

MANIBEN M. P. SHAH MAHILA ARTS COLLEGE KADI
LIBRARIAN

પ્રખ્યાપન

આથી હું સ્વીકૃત અને પ્રમાણિત કરું છું કે, પ્રસ્તુત લઘુશોધ નિબંધ કડી તાલુકામાં ખેતીક્ષેત્રે મહિલા શ્રમિકોનો ફાળો "લાઘુશોધ નિબંધ " ના રૂપે રજુ થનાર સંશોધન કાર્ય સંલગ્ન ગ્રંથ સુચિ ની દ્રષ્ટીએ સંદર્ભગ્રંથો ને આધારે તૈયાર કરેલ છે. એમાં આવતી નિરુપણો અને વિશ્કર્ષ મૌલિક છે. આ સંશોધન કાર્યમાં રજુ થયેલા મંતવ્યો અને વિગતો માટેની જવાબદારી માટે ની જવાબદારી મારી પોતાની છે.

તારીખ: 14/11/19

સંશોધક

પ્રજાપતિ ધરતી કે

સ્થળ: કડી

પ્રજાપતિ ધરતી કાન્તીભાઈ

અનુક્રમણિકા

૧.	**વિષય પ્રવેશ** ➢ પ્રસ્તાવના ➢ સમસ્યા કથન અને શીર્ષક ➢ પારિભાષિક શબ્દોની વ્યાખ્યા ➢ અભ્યાસની પદ્ધતિઓ ➢ અભ્યાસનું હેતુઓ ➢ અભ્યાસની પરિકલ્પનાઓ ➢ અભ્યાસનું કાર્યક્ષેત્ર ➢ અભ્યાસનું મહત્વ ➢ મહિલાઓની સ્થિતિ ➢ અભ્યાસની મર્યાદાઓ
૨.	સાહિત્ય સમીક્ષા પ્રસ્તાવના ડૉ. જાસ્મિન લોરેન્સ – "મહિલા શ્રમિક સામાજિક સ્થિતિ એવમ સમસ્યા" દેવેન્દ્રકુમાર શરણ – "નારી સશક્તિકરણ કા ઈતિહાસ" ડૉ. રાજકુમાર "મહિલા એવમ વિકાસ " ડૉ. નિશાંત સિંહ – " મહિલા રાજનીતિ ઓર આરક્ષણ" રીમા નાણાવાટી – 'Women Agriculture Workers.'

➤ પ્રસ્તાવના

ભારત દેશ આઝાદી પહેલા અંગ્રેજોના શાસનકળ દરમિયાન ગાંધીજી કહેતા હતા કે ભારત દેશ ગણ્યા- ગાંઠ્યા શહેરોમાં નહિ, પરંતુ ગામડાઓમાં વસે છે. આજે દેશમાં ૫.૫ લાખથી વધુ ગામડા છે. જેમાં દેશની ૮૮% વસ્તી ગામડામાં વસે છે. આથી જ ગાંધીજી એ ગામડાના વિકાસ પર વધુ ભાર મુક્યો હતો. તેમણે આયોજનમાં વિકેન્દ્રીકરણ કરી ગ્રામ્ય સ્તરેથી આયોજન કરવાની વટ કરી છે. ગામડા આર્થિક તેમજ રાજકીય રીતે સ્વતંત્ર અને સ્વાવલંબી બને તે માટે એકબાજુ ખેતી અને ઉદ્યોગનો વિકાસ કરી આર્થિક રીતે ગામડાના વિકાસની વાત કરવામાં આવી હતી. બીજી બાજુ પંચાયતી રાજ વ્યવસ્થા વડે ગામડાઓને રાજકીય રીતે સ્વતંત્ર બનાવવાનો ખ્યાલ હતો. તેઓ માનતા કે ગામડું સમૃદ્ધ થશે તો દેશ ચોક્કસ સમૃદ્ધ થશે એ ગાંધીજીનું સ્વપ્ન હતું. પરંતુ આજ સુધી સાકાર થઇ શક્યું નથી.

આપણા દેશમાં પ્રાચીન સમયથી ગોઠવાયેલી વ્યવસ્થા પ્રમાણે પુરુષો ઘરની બહારનો અને જવાબદારી સંભાળે છે. આજ સુધી પુરુષ પ્રધાન પ્રધાન સમાજમાં પુરુષોએ વિકાસનું નેતૃત્વ સંભવ્યું છે. ગામડાઓમાં મહિલાઓ ઘરની જવાબદારી ઉપરાંત ખેતી, પશુપાલન, ગૃહ ઉદ્યોગ વગેરે કામોમાં સહાયક કામગીરી કરી રહી છે. પરંતુ તેમાં મુખ્ય ભૂમિકા પુરુષની જ રહી છે. આથી મહિલાઓના શૈક્ષણિક, સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય રીતે પર્યાપ્ત પ્રમાણમાં વિકાસ થયો નથી.

મહિલાઓ શક્તિનો સ્રોત છે. અને દેશની વસ્તીનો અડધો અડધ ભાગ છે. દેશના કુલ શ્રમદળમાં મહિલાઓનો ૧/3 હિસ્સો છે જે દેશના વિકાસ, પ્રગતિ અને સમૃદ્ધિમાં એક મજબુત અને સુદ્દઢ બળ તરીકે યોગ્દન આપી શકે એમ છે. પરંતુ આ ત્યારે જ શક્ય બનશે જયારે મહિલાઓ અશક્તિ બને અને સમગ્ર વિકસની પ્રક્રિયામાં ભાગ લે છે.

“કડી તાલુકાના સદર્ભમાં ખેતી વિકાસમાં સિંચાઈના ફળનો અભ્યાસ”

“STUDY OF IRRIGATION SLUDGE IN AGRICULTURAL DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF KADI TALUKA”

Submitted by

PRAJAPATI JYOTIKA D.

M.A. In Economics

Sem-3

Roll No.-

Guide

Dr. Hinaben M. Patel

(M.A, Ph.D.)

Principal

Maniben M. P. Shah Mahila Arts College, Kadi

"કડી તાલુકાના સદર્ભમાં ખેતી વિકાસમાં સિંચાઈના ફળનો અભ્યાસ"

"STUDY OF IRRIGATION SLUDGE IN AGRICULTURAL DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF KADI TALUKA"

Submitted by

PRAJAPATI JYOTIKA D.

M.A. In Economics

Sem-II

Roll No.-25(3119) પુ.નિ

Guide

Dr. Hinaben M. Patel

(M.A, Ph.D)

Principal

Maniben M. P. Shah Mahila Arts College, Kadi

પ્રમાણપત્ર

આથી હું પ્રામાણિક કરું છે. કે પ્રજાપતિ જયોતિકા દ્વારા પ્રસ્તુત થનાર લાઘુશોધ નિબંધ "કડી તાલુકાના સદર્ભમાં ખેતી વિકાસમાં સિંચાઈના ફળનો અભ્યાસ" તેમનું મૌલિક અને સ્વતંત્ર સંશોધન કાર્ય છે. પ્રસ્તુત કાર્ય એમ. એ અભ્યાસના ભાગ રૂપે મારા માર્ગદર્શન નીચે આવશ્યક અભ્યાસ પ્રમોશન મેળવીને નિષ્ઠાપૂર્વક અને સંતોષકારક રીતે કાર્ય કરેલ છે.

તારીખ: 14|11|19

સ્થળ; કડી

માર્ગદર્શની સહી

Principal
Maniben M.P.Shah Mahila Arts College
Kadi - (N.G.)-384440

Co-ordinator
IQAC
Maniben M.P.Shah Mahila
Arts College, Kadi

પ્રખ્યાપન

આથી હું સ્વીકૃત અને પ્રમાણિત કરું છુ કે પ્રસ્તુત લાઘુશોઘ નિબંધ "કડી તાલુકાના સદર્ભમાં ખેતી વિકાસમાં સિંચાઈના ફળનો અભ્યાસ" લાઘુશોઘ નિબંધ રૂપે રજુ થનાર સંશોધન કૃષિ સંદર્ભગ્રંથોને આધારે તૈયાર કરેલ છે એમાં આવતી નિરૂપણો અને નિષ્કર્ષ મૌલિક છે. આ સંશોધન કાર્યમાં રજુ થયેલા મંતવ્યો અને વિગતો માટેની જવાબદારી મારી પોતાની છે.

તારીખ : 14/11/19

સ્થળ : કડી

સહી

પ્રજાપતિ જ્યોતિકા.ડી

અનુક્રમણિકા

મ	પ્રકરણ
.	વિષય પ્રવેશ ૧ પ્રસ્તાવના . ૨ સમસ્યા કથાન અને શીર્ષક . ૩ આભ્યાસના હેતુઓ . ૪ અભ્યાસની પરિકલ્પના . ૫ અભ્યાસની પદ્ધતિઓ . ૬ અભ્યાસનું કાર્યક્ષેત્ર . ૭ અભ્યાસનો સમયગાળો . ૮ અભ્યાસનું મહત્વ . ૯ અભ્યાસની મર્યાદાઓ . ૧૦ પ્રકરણ ગોઠવણી .
૨.	સદર્ભ સાહિત્ય સમીક્ષા ૧ ભારતમાં ખેતીક્ષેત્રનો વિકાસ . ૨ ભારતમાં આર્થિક વિકાસ અને સામાજિક ન્યાય . ૩ સામાજિક વિકાસ-ભારતમાં પંચવર્ષીય યોજનાઓ અને આર્થિક . ૪ ઉત્તર પ્રદેશમાં ૧૯૭૦માં લોકોનું ખેતીક્ષેત્રનું કાર્ય સિંધ . ૫૧૯૮૫માં સુબા રાવ દ્વારા ખેતીક્ષેત્રે પર . આધારિત કાર્યક્રમો ૬ ૧૯૯૦માં પરીખ અને સૂર્યનારાયણ દ્વારા ખેતીક્ષેત્રે સબસીડીના કાર્યક્રમો . ૭૨૦૦૮માં શિયાણી અને ધ્રુજ દ્વારા ગુજરાતમાં કૃષિ વિકાસની તકોનો . .તુલનાત્મક અભ્યાસ

પ્રસ્તાવના

આપણા ભારત દેશ ખેતી પ્રધાન દેશ છે. ઈ.સ. ૨૦૦૯ના વર્ષ પ્રમાણે ભારતની કુલ વસ્તી ૬૦% કૃષિ ક્ષેત્રની સાથે સંકળાયેલી છે. જયારે અન્ય ૪૦% વસ્તી બીજા અન્ય વિવિધ ક્ષેત્રોમાં રોકાયેલી છે. ભારતની રાષ્ટ્રીય આવકમાં કૃષિક્ષેત્રનો ફાળો ૨૫% ભારતની કુલ વસ્તીના ૭૨.૨૨% વસ્તી ગામડામાં અને ૨૭.૭૮% વસ્તી શહેરી વિસ્તારમાં વસવાટ કરે છે. ગામડામાં મોટાભાગના લોકો ખેતી અને ખેતી સાથે સંકળાયેલા વિવિધ રોજગારીમાં જોડાયેલા હોય છે. ભારત જેવા ખેતી પ્રધાન દેશના આર્થિક વિકાસની ક્રિયામાં કૃષિ આગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે.

વિકાશતા દેશોમાં આર્થિક વિકાસની પ્રક્રિયા માટે ખેતીક્ષેત્ર મહત્વનું ક્ષેત્ર છે. ખેતી એ અર્થતંત્રનું કરોડરજ્જુ ગણાય છે. એટલે કે ખેત ઉત્પાદન નિરાશાજનક છે. વિકસતા દેશોમાં ખેતી ક્ષેત્રની સ્થિતિ કંગાળ છે. ખેતી ક્ષેત્ર સંસ્થાકીય પરિવર્તન કે સુધારા ખુલ જ મહત્વના છે સંસ્થાકીય સુધારા ખેડૂતોમાં વિકાસની ઈચ્છા પેદા કરે છે.

કૃષિક્ષેત્રે સંસ્થાકીય સુધારા

વિકસતા દેશોમાં મુખ્યત્વે જમીનદાર કે જાગીરદાર પ્રથા પ્રવર્તમાન છે. અને આ પ્રથામાં ગનોતીયનું શોષણ થતું આયુ છે. આથી તેમને ખેતી ઉત્પાદન વધારવામાં રસ હોતો નથી આમ કૃષિક્ષેત્રે સંસ્થાકીય પરિવર્તનનો ખુબજ આવશ્યક બને છે. સામાન્ય રીતે કૃષિક્ષેત્રે સંસ્થાકીય પરિવર્તન નીચે મુજબ ગણાવી શકાય.

૧. જમીન સુધારણા

"કડીની જીનીંગ પ્રેસિંગ ફેક્ટરીના મજૂરોની આર્થિક અને સામાજિક સ્થિતિ અંગેનો અભ્યાસ"

"A STUDY ON THE ECONOMICAL AND SOCIAL STATUS OF THE LABOURES WORKING IN A GINNING PRESSING FACTORY"

Master of Arts (M.A.)

લઘુશોધ નિબંધ

By

PRAJAPATI PINKI VISHNUBHAI

ROLL NO. 26

(M.A SEM-III ECONOMIC)

Guide

Principal Dr. Heenaben M. Patel

(Ph.D., M.Phil.)

Maniben M. P. Shah Mahila Arts College, Kadi

"કડીની જીનીંગ પ્રેસિંગ ફેક્ટરીના મજૂરોની આર્થિક અને સામાજિક સ્થિતિ અંગેનો અભ્યાસ"

"A STUDY ON THE ECONOMICAL AND SOCIAL STATUS OF THE LABOURES WORKING IN A GINNING PRESSING FECTORY"

Master of Arts (M.A.)

લાઘુશોધ નિબંધ

Roll no.:- 26

By

ક્રમાંક !- 3125

PRAJAPATI PINKI VISHNUBHAI

ROLL NO. 26

(M.A SEM-III ECONOMIC)

Guide

Principal Dr. Heenaben M. Patel
(Ph.D, M.Phil)
Maniben M. P. Shah Mahila Arts College, Kadi

પ્રમાણપત્ર

આથી હું પ્રમાણિત કરું છું કે પ્રજાપતિ પીન્કી વિષ્ણુભાઈ દ્વારા પ્રસ્તુત થનાર લાધુશોધ નિબંધ “”””””કડીની જીનીંગ પ્રેસિંગ ફેક્ટરીના મજૂરોની આર્થિક અને સામાજિક સ્થિતિ અંગેનો અભ્યાસ” તેમનું મૌલિક અને સ્વતંત્ર સંશોધન કર્યા છે. પ્રસ્તુત કાર્ય એમ.એ. અભ્યાસના ભાગ રૂપે મારા માર્ગદર્શન નીચે આવશ્યક અભ્યાસ પ્રમાંર્શન મેળવીને નિષ્ઠાપૂર્વક અને સંતોષકારક રીતે કાર્ય કરેલ છે.

તારીખ: 14/11/2019

સ્થળ: કડી

માર્ગદર્શકની સહી

Principal
Maniben M.P.Shah Mahila Arts College
Kadi - (N.G.)-384440

Co-ordinator
IQAC
Maniben M.P.Shah Mahila
Arts College, Kadi

પ્રખ્યાપન

આથી હું સ્વીકૃત અને પ્રમાણિત કરું છું કે, પ્રસ્તુત લાઘુશોધ નિબંધ કડીની જીનીંગ પ્રેસિંગ ફેક્ટરીના મજૂરોની આર્થિક અને સામાજિક સ્થિતિ અંગેનો અભ્યાસ" લાઘુશોધ નિબંધ રૂપે રજુ થનાર સંશોધન કાર્ય સંલગ્ન ગ્રંથ સૂચિમાં નીદ્રષ્ટિ સંદર્ભગ્રંથોને આધારે તૈયાર કરેલ છે. એમાં આવતી નિરૂપણો અને વિશ્કર્ષ મૌલિક છે. આ સંશોધન કાર્યમાં રજુ થયેલા મંતવ્યો અને વિગતો માટેની જવાબદારી મારી પોતાની છે.

તારીખ: 14/11/2019

નામ : પ્રજાપતિ પીન્કી

Pinki V.D

સ્થળ:કડી

પાટણ

ઋણ સ્વીકાર

શિક્ષણનું ક્ષેત્ર અનેક ઘણું વિશાળ છેતેમાં જેટલા .
તેથી જોઈ શકાય કે શિક્ષણ ક્ષેત્રે અનેક .અંશે સંશોધન થાય તેટલા ઓછા છે સંશોધન થઇ રહ્યા છે પ્રસ્તુત સંશોધન પણ આવા સંશોધનની હારમાળાની એક કડી ના અભ્યાસની જરૂરિયાતના ભાગરૂપે એક સંશોધન કા .એ.છે એમર્ય કરવું જરૂરી છે . સમાજમાં ઘણી સમસ્યાઓ એવી છે કે જેના અભ્યાસથી પ્રાપ્ત માહિતીના આધારે સમાજને સરકારને અને શ્રમિકોને ઉપયોગી માહિતી આપી શકાય તે હેતુ માટે તૈયાર .કરેલ લઘુશોધ નિબંધ રજુ કરતા આનંદની લાગણી અનુભવું છું

ઘણા બધા કાર્યોનો બોજ હોવા છતાં જેમને સહાયને માટે સતત પ્રેરણાને ક્ષોત્ર વહેવડાવ્યા કર્યા છે તેવા .મારા પરમ આદરણીય ગુરૂ અને માર્ગદર્શક શ્રી ડૉ અને જલ્પા બેન પ્રજાપતિ મેડમ ,હિનાબેન પટેલ .તથા જ્યોતિબેન ને હું કેમ ભૂલી શકું તેમજ તેમને ઝીણવટ ભરી દેખરેખ રાખી માર્ગદર્શન પૂરૂં પાડવા બદલ હું તેમની અત્યંત ઋણી છું.

અંતમાં આ સંશોધન અહેવાલને મે એક વિદ્યાર્થીની તરીકે અભ્યાસના ભાગરૂપે રજુ કરેલ છે કોઈ ભૂલ હોય તો વાંચક મિત્રો માફ કરી સુચન કરશો તો હું આપની આભારી રહીશ .

આભાર સહ.

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	પ્રકરણ
૧.	વિષય પ્રવેશ ❖ પ્રસ્તાવના ❖ સમસ્યા કથાન અને શીર્ષક ❖ પારિભાષિક શબ્દોની વ્યાખ્યા ❖ કડી તાલુકાની કોટન ઇન્ડસ્ટ્રીઝની યાદી ❖ અભ્યાસ હેતુઓ ❖ અભ્યાસ ઉત્કલ્પના ❖ સંશોધન પદ્ધતિ ❖ અભ્યાસનું મહત્વ ❖ અભ્યાસનું કાર્યક્ષેત્ર ❖ અભ્યાસનો સમયગાળો ❖ અભ્યાસની પદ્ધતિઓ ❖ અભ્યાસની મર્યાદાઓ
૨.	સાહિત્યની સમીક્ષા ❖ પ્રસ્તાવના ❖ પેલ્ઝમેન – "ટેક્સટાઈલ અને એપરલની નફાકારકતા " ❖ ઓસ્ટ્રીયા – ગારમેન્ટસ અને ટેકસટાઇલ ઉદ્યોગ ❖ એલ્ડહેરી – કપાસ પરના એમએફએ ક્વોટા દુર કરવાના વેપારીનો અભ્યાસ ❖ નોરદાસ – કવોટામાંથી ફેસિંગનું પરિણામ ❖ બેનર્જી – બિન પિરામેટ્રિક ડેટા એન્વેલ્પ તકનીકનો ઉપયોગ ❖ સીસોકો અને યાર્જર – વર્ક ફોર્સ અને તેના ઉત્પાદનની મુકીની તીવ્રતા ❖ બનીક અને બંદોપાધ્યા- ભારતીય સુતરાઉ કાપડ ઉદ્યોગને તપાસવાનો પ્રયત્ન

❖ પ્રસ્થાવના

આ ધરતી ઉપર ભાગ્યાજ એવા માનવી હશે કે જેના અંગે કપાસના તંતુઓને સ્પર્શ કાર્યન હોય તેમાય ગરમ પ્રદેશ તંતુઓથી બનાવેલ કાપડ વિનાની કલ્પના જ ન કરી શકાય શરીરના રક્ષણ અને સુશોભન માટે વપરાશના કુલ ૨-3 ભાગ કરતા વધુ કાપડ રૂમાંથી બને છે કપાસ શબ્દ એ કલારસ અને અંગ્રેજી માં કોટન શબ્દ પરથી ઉઅરી આવે છે આ લાપસ ના ઉત્પાદનમાં વધારો હોવાથી તેના લીઘે ઘણી બધી કોટનના વિકાસ થયો છે અને તે ના ઘાણા શ્રમિકો રોજગારી મેડતા આવ્યા છે જેમ કે

ભારતને કપાસનું ઉદભવ સ્થાન ગણવામાં આવે છે. તેવી જ રીતે ગુજરાત રાજ્યના મહેસાણા જીલ્લાની કડી તાલુકામાં પણ ઘણી કોટન જીનીગ ચાલે છે અને તેમાં ઘાણા બહ્ડા મજુરો કામ કરે છે કોટન જીનીગ માં મજુરો ટેકનીશીયન, ખરીદ-વેચાણ સાથે સંકળાયેલ વ્યક્તિ તથા હિસાબના જાણકાર કોમ્પ્યુટર ના જાણકાર વગેરે વિવિધ જાતના માણસોની જરૂરિયાત પડે છે. આ જીનીગ રોજગારી મેળવવા માટે ખાસ પ્રકારના શિક્ષણ તે તાલીમ ની જરૂરિયાત હોતી નથી. સામાન્ય શિક્ષણની જરૂરિયાત હોતી નથી સામાન્ય શિક્ષણની જરીયત પડે છે. છતાં કાચની સફળતા અને ઝડપી માટે ATIRA માંથી ટૂંકાગાળાની તાલીમ આપવામાં આવે છે.

"ECONOMIC CONDITION OF LABOUERS WARKERS IN SOYABIN OLI INDUSTRIES AT KADI TALUKA"

"કડી તાલુકાનો સોયાબીન ઓઈલ મિલ માં કામ કરતા શ્રમિકોની આર્થિક સ્થિતિ"

By

PRAJAPATI POOJA VISHNUBHAI

(M.A SEM-III ECONOMIC)

-:Guide:-

Dr. Hinaben M. Patel
(M. Phil, Ph.D)
Principal
Maniben M.P. Shah Mahila Arts College, Kadi

"ECONOMIC CONDITION OF LABOUERS WARKERS IN SOYABIN OLI INDUSTRIES AT KADI TALUKA "

"કડી તાલુકાનો સોયાબીન ઓઈલમિલ માં કામ કરતા શ્રમિકોની આર્થિક સ્થિતિ"

By

PRAJAPATI POOJA VISHNUBHAI

(M.A SEM-III ECONOMIC)

Roll No = 27

યુ.નિ = 3126

-:Guide:-

Dr. Hinaben M.Patel

(M.phil, Ph.D)

Principal

Maniben M.P. Shah Mahila Arts College, Kadi

પ્રમાણપત્ર

આથી હું પ્રમાણિત કરું છું કે પ્રજાપતિ પૂજા વિષ્ણુભાઈ . દ્વારા પ્રસ્તુત થનાર લાઘુશોધ નિબંધ "કડી તાલુકાના ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં લોકોની વસ્તિ વધારાની આર્થિક અને સામાજિક અસરોનો અભ્યાસ" તેમનું મૌલિક અને સ્વતંત્ર સંશોધન કર્યા છે. પ્રસ્તુત કાર્ય એમ.એ. અભ્યાસના ભાગ રૂપે મારા માર્ગદર્શન નીચે આવશ્યક અભ્યાસ પ્રમાંર્શન મેળવીને નિષ્ઠાપૂર્વક અને સંતોષકારક રીતે કાર્ય કરેલ છે.

તારીખ: 14/11/2019

સ્થળ: કડી

માર્ગદર્શકની સહી

Principal
Maniben M.P.Shah Mahila Arts College
Kadi - (N.G.)-384440

Co-ordinator
IQAC
Maniben M.P.Shah Mahila
Arts College, Kadi

ઋણ સ્વીકાર

શિક્ષણનું ક્ષેત્ર અનેક ઘણું વિશાળ છે. તેમાં જેટલા અંશે સંશોધન થાય તેટલા ઓછા છે. તેથી જોઈ શકાય કે શિક્ષણ ક્ષેત્રે અનેક સંશોધન થઇ રહ્યા છે પ્રસ્તુત સંશોધન પણ આવા સંશોધનની હારમાળાની એક કડી છે એમ.એ. ના અભ્યાસની જરૂરિયાતના ભાગરૂપે એક સંશોધન કાર્ય કરવું જરૂરી છે. સમાજમાં ઘણી સમસ્યાઓ એવી છે કે જેના અભ્યાસથી પ્રાપ્ત માહિતીના આધારે સમાજને સરકારને અને શ્રમિકોને ઉપયોગી માહિતી આપી શકાય તે હેતુ માટે તૈયાર કરેલ લઘુશોધ નિબંધ રજુ કરતા આનંદની લાગણી અનુભવું છું.

ઘણા બધા કાર્યોનો બોજ હોવા છતાં જેમને સહાયને માટે સતત પ્રેરણાને ક્ષોત્ર વહેવડાવ્યા કર્યા છે. તેવા અમારા પરમ પૂજ્ય ગુરુજી તેમજ માર્ગદર્શક શ્રી. ડો. હિનાબેન એમ. પટેલ મેડમને હું કેમ ભૂલી શકું તેમજ તેમને ઝીણવટ ભરી દેખરેખ રાખી માર્ગદર્શન પૂરું પાડવા બદલ હું તેમની અત્યંત ઋણી છું.

આ સંશોધન કાર્ય ભાગરૂપે રજુ કરેલ છે કોઈ ભૂલ હોય તો વાંચક મિત્રો માફ કરી સુચન કરશો તો હું આપની આભારી રહીશ .

આભાર સહ.

માટે પ્રેરણારૂપ ઉત્સાહી અને વાત્સલ્યપૂર્ણ માર્ગદર્શન ડો. હિનાબેન એમ. પટેલ સાહેબનો હું અંત કરણ પૂર્વક આભાર વ્યકત કરું છુ.

અંતમાં આ સંશોધન અહેવાલને મે એક વિદ્યાર્થીની તરીકે અભ્યાસના

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	પ્રકરણ
૧.	સમસ્યાકથન અને શબ્દોની વ્યાખ્યા • પ્રસ્તાવના • સમસ્યાકથન અને શીર્ષક • પારિભાષિક સબ્દોની વ્યાખ્યા
૨.	સાહિત્ય પરિચય • પ્રસ્તાવના • ભારતમાં ઔધોગિકકરણની શરૂઆત • ગુજરાતમાં ઔધોગિકકરણની શરૂઆત • વિવિધ ખેતપેદાશમાં ગુજરાત અગ્રેસર • સોયાબીન તેલના ઉત્પાદનમાં ગુજરાત • ભોગોલીક ગુજરાત • મહેસાણા જીલ્લાનો પરિચય • કડી તાલુકાનો પરિચય • કડી તાલુકાની ભૌગોલિક સ્થિતિ
૩.	અભ્યાસના હેતુઓ અને સંશોધન પદ્ધતી • પ્રસ્થાવના • સંશોધનના હેતુઓ • પરિકલ્પના • સંશોધનની પધ્ધતિ • અભ્યાસ માટે તાલુકાની પસંદગી • કામદારોની પસંદગી • ઉપકરણની સંરચના • માહિતી એકઠી કરવાની પદ્ધતિ • અભ્યાસની અગવિતા
૪.	કડીની સોયાબીન ઓઈલ મિલ વિશેની માહિતી • કડી તાલુકામાં સોયાબીન તેમજ ઓઈલમિલ પરિચય વિકાસગાથા • ઓઈલમિલ્સ જીનીંગ પ્રેશિંગ ફેકટરીની સંખ્યા • આ ધંધા સાથે સંકળાયેલ જ્ઞાતિઓ • સોયાબીન ઓઈલમિલ કડીના વિસ્તારમાં • સીઝનનો સમયગાળો
૫.	સારાંશ અને તારણો • પ્રસ્થાવના • સંશોધન સારાંશ

પ્રકરણ – ૧
સમસ્યાકથન અને શબ્દોની વ્યાખ્યા

- પ્રસ્તાવના
- સમસ્યાકથન અને શીર્ષક
- પારિભાષિક શબ્દોની વ્યાખ્યા

પ્રસ્થાવના

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સીટી દ્વારા એમ. એના સભ્યાસની પડવી સંદર્ભ "સોયાબીન ઓઈલ મિલમાં કામ કરતા શ્રમિકોની આર્થિક સ્થિતિ " ટાઇટલ પસંદ છે. સોયાબીનના કારણે મનુષ્યને અનેક કાયદા સાથે સકળાયેલ છે.જેના ઉપયોગથી માનવીનું હદય સ્વચ્છ રહે છે.

ભારતમાં સોયાબીનનું વધુ ઉત્પાદન દક્ષીણના રાજ્યોમાં થાયછે. જેમાં હૈદરાબાદ ચેન્નઈ, બેંગ્લોર તેમજ મહારાષ્ટ્ર, રાજસ્થાન અને ગુજરાતમાં તેનું ઉત્પાદના થાય છે.

"ખેતિક્ષેત્રની જાદવપુર ગામનાં લોકોની સામાજિક- આર્થિક અસરોનો અભ્યાસ"

"A study of social-economics in farmening at Jadavpura"

Submitted by

Prajapati Sharddha Mansukhabhai

M.A. In Economics

Sem-III

Roll No.-

Guide

Dr. Hinaben M. Patel

(M.A, Ph.D.)

Principal

Maniben M. P. Shah Mahila Arts College, Kadi

"ખેતિક્ષેત્રની જાદવપુર ગામનાં લોકોની સામાજિક આર્થિક અસરોનો અભ્યાસ"

"A study of social-economics in farmening at Jadavpura"

Submitted by

Prajapati Sharddha Mansukhabhai

M.A. In Economics

Sem-III

Roll No.- 3129 પુ.નિ

29

Guide

Dr. Hinaben M. Patel

(M.A, Ph.D)

Principal

Maniben M. P. Shah Mahila Arts College, Kadi

પ્રમાણપત્ર

આથી હું પ્રામાણિક કરું છે . કે પ્રજાપતિ શ્રદ્ધા મનસુખભાઈ દ્વારા પ્રસ્તુત થનાર લઘુશોધ નિબંધ ખેતિક્ષેત્રની જાદવપુર ગામનાં લોકોની સામાજિક- આર્થિક અસરોનો અભ્યસ" તેમનું મૌલિક અને સ્વતંત્ર સંશોધન કાર્ય છે . પ્રસ્તુત કાર્ય એમ . એ અભ્યાસના ભાગ રૂપે મારા માર્ગદર્શન નીચે આવશ્યક અભ્યાસ પ્રમોશન મેળવીને નિષ્ઠાપૂર્વક અને સંતોષકારક રીતે કાર્ય કરેલ છે.

તારીખ: 14/11/19

સ્થળ; કડી.

માર્ગદર્શની સહી

Principal
Maniben M.P.Shah Mahila Arts College
Kadi - (N.G.)-384440

Co-ordinator
IQAC
Maniben M.P.Shah Mahila
Arts College, Kadi

પ્રખ્યાપન

આથી હું સ્વીકૃત અને પ્રમાણિત કરું છુ કે પ્રસ્તુત લાધુશોધ નિબંધ ખેતિક્ષેત્રની જાદવપુર ગામનાં લોકોની સામાજિક - આર્થિક અસરોનો અભ્યસ " લાધુશોધ નિબંધ રૂપે રજુ થનાર સંશોધન કૃષિ સંદર્ભગ્રંથોને આધારે તૈયાર કરેલ છે એમાં આવતી નિરૂપણો અને નિષ્કર્ષ મૌલિક છે . આ સંશોધન કાર્યમાં રજુ થયેલા મંતવ્યો અને વિગતો માટેની જવાબદારી મારી પોતાની છે.

તારીખ : 14/11/2019

સ્થળ : કડી

સહી

[signature]

ઋણદર્શન

માનવી સ્વાભાવિક રીતે પ્રગતિ ઝંખતા હોય છે . જીવનના ઉનતા શિખરો સહ કરવાને હંમેશા પ્રયત્નશીલ રહે છે. માધ્યમ ક્ષેત્રમાં અલ્પ પ્રદાન કરવાના હેતુથી માસ્ટર ઓફ આર્ટસ કક્ષાએ લાઘુશોધ નિબંધમાં પ્રત્યક્ષ થનાર તમામનો આભાર માનું છું.

ડૉ. હીનાબેન એમ. પટેલ તથા આર્ટસ વિભાગના માર્ગદર્શન દિશા સૂચન દ્વારા માટે ખુબ જ અગત્યનું છે આ માટે તેમને સતત પ્રેરણા અને પ્રોત્સાહન આપનાર આર્ટસ વિભાગના ગુરુજનો પ્રત્યે આભાર લાગણી વ્યકત કરું છું.

આ અભ્યાસ તૈયાર કરવા મને મારી અને સુર્ઝન કેળવણી મારામાં રસ રૂચી અને ઉત્સાહને જાળતી અને સર્જનાત્મક વિચારો પુરા પાડવા પ્રાત્સાહન આપનાર તથા શરૂઆતથી અંત સુધી માર્ગદર્શન ડૉ. હીનાબેન એમ. પટેલ મેડમ ની હું હંમેશા આભારી રહીશ તેમના સચોટ માર્ગદર્શન અને સર્જનાત્મક વિચારોએ મારા સંશોધન કાર્યને એક નવી દિશા આપી છે.

પ્રજાપતિ શ્રદ્ધા મનસુખભાઈ

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	પ્રકરણ
૧.	વિષય પ્રવેશ ૧ પ્રસ્તાવના. ૨ સમસ્યા કથાન અને શીર્ષક. ૩ આભ્યાસના હેતુઓ. ૪ અભ્યાસની પરિકલ્પના. ૫ અભ્યાસની પદ્ધતિઓ. ૬ અભ્યાસનું કાર્યક્ષેત્ર. ૭ અભ્યાસનો સમયગાળો. ૮ અભ્યાસનું મહત્વ. ૯ અભ્યાસની મર્યાદાઓ. ૧૦ પ્રકરણ ગોઠવણી.
૨.	સાહિત્ય સમીક્ષા ૧ ભારતમાં ખેતીક્ષેત્રનો વિકાસ. ૨ ભારતમાં આર્થિક વિકાસ અને સામાજિક ન્યાય. ૩ સામાજિક વિકાસ-ભારતમાં પંચવર્ષીય યોજનાઓ અને આર્થિક. ૪૧૯૭૦ ઉત્તર પ્રદેશમાં .માં લોકોનું ખેતીક્ષેત્રનું કાર્ય સિંધ પમાં સુબા રાવ દ્વારા ખેતીક્ષેત્રે પર આધારિત કાર્યક્રમો૧૯૮૫. ૬ માં પરીખ અને સૂર્યનારાયણ દ્વારા ખેતીક્ષેત્રે સબસીડીના કાર્યક્રમો૧૯૯૦. ૭ માં શિયાણી અને ધ્રુજ દ્વારા ગુજરાતમાં કૃષિ વિકાસની તકોનો તુલનાત્મક૨૦૦૮. .અભ્યાસ ૮ કાનન અને સીજાતા આપેલી ખેતીક્ષેત્રમાં વૃદ્ધિ ની પદ્ધતિ ૨૦૧૨. ૯ વિદેશી સહાય અને આર્થિક વિકાસ.
૩.	સાહિત્ય પરિચય ૧ પ્રસ્તાવના. ૨ ગુજરાતનો પરિચય. ૩ મહેસાણાનો પરિચય.

પ્રસ્તાવના

આપણા ભારત દેશ ખેતી પ્રધાન દેશ છે. ઈ.સ. ૨૦૦૯ના વર્ષ પ્રમાણે ભારતની કુલ વસ્તી ૬૦% કૃષિ ક્ષેત્રની સાથે સંકળાયેલી છે . જ્યારે અન્ય ૪૦ % વસ્તી બીજા અન્ય વિવિધ ક્ષેત્રોમાં રોકાયેલી છે . ભારતની રાષ્ટ્રીય આવકમાં કૃષિક્ષેત્રનો ફાળો ૨૫ % ભારતની કુલ વસ્તીના ૭૨ .૨૨% વસ્તી ગામડામાં અને ૨૭.૭૮% વસ્તી શહેરી વિસ્તારમાં વસવાટ કરે છે. ગામડામાં મોટાભાગના લોકો એની અને ખેતી સાથે સંકળાયેલા વિવિધ રોજગારીમાં જોડાયેલા હોય છે . ભારત જેવા ખેતી પ્રધાન દેશના આર્થિક વિકાસની ક્રિયામાં કૃષિ આગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે.

વિકાશતા દેશોમાં આર્થિક વિકાસની પ્રક્રિયા માટે ખેતીક્ષેત્ર મહત્વનું ક્ષેત્ર છે . ખેતી એ અર્થતંત્રનું કરોડરજ્જુ ગણાય છે. એટલે કે ખેત ઉત્પાદન નિરાશાજનક છે . વિકસતા દેશોમાં ખેતી ક્ષેત્રની સ્થિતિ કંગાળ છે. ખેતી ક્ષેત્ર સંસ્થાકીય પરિવર્તન કે સુધારા ખુલ જ મહત્વના છે સંસ્થાકીય સુધારા ખેડૂતોમાં વિકાસની ઈચ્છા પેદા કરે છે.

કૃષિક્ષેત્રે સંસ્થાકીય સુધારા

વિકસતા દેશોમાં મુખ્યત્વે જમીનદાર કે જાગીરદાર પ્રથા પ્રવર્તમાન છે . અને આ પ્રથામાં ગનોતીયનું શોષણ થતું આયુ છે . આથી તેમને ખેતી ઉત્પાદન વધારવામાં રસ હોતો નથી આમ કૃષિક્ષેત્રે સંસ્થાકીય પરિવર્તનનો ખુબજ આવશ્યક બને છે. સામાન્ય રીતે કૃષિક્ષેત્રે સંસ્થાકીય પરિવર્તન નીચે મુજબ ગણાવી શકાય.

૧. જમીન સુધારણા

વિકસતા દેશોમાં ખેતિક્ષેત્ર બિનકાર્યશ્રમ ઉત્પાદન પ્રકૃતિ અને સવૈજ્ઞાનિક જમીન ધારણા પદ્ધતિમાં પરિવર્તન એ મહત્વનું સંસ્થાકીય પરિવર્તન ગણવામાં આવે છે આ સુધારણા અન્વયે જમીનની માલિકી, ખેતરનું કાળ અને ખેત મજુરની તરફેણમાં જમીનની પુનઃ વહેચણી સમાવેશ થાય છે.

આમ, જમીન સુધારા એ ખેતી વિકાસની આવી સમાન છે . વિકસતા દેશોમાં જમીન ધારણાની પદ્ધતિ એક સરખી ન હોવાથી તેના સામાન્ય મુદા નીચે પ્રમાણે છે.

"ખેડૂતો ફળદ્રુપતા સહકારી (ઇફકો) ની કામગીરી અને તેની ખેડૂતોતર સામાજિક આર્થિક અસરોનો અભ્યાસ"

"A Study of function of Indian farmers Fertilizers co-operation (IFFCO) and its social Economic Effects on Farmer"

લઘુશોધ નિબંધ

By

PRAJAPATI USHA AMARATBHI

(M.A. sem- 3 Economics)

Roll no. 30

Guide

Dr. Hinaben M. Patel

(M.phil, Ph.D)

Principal

Maniben M. P. Shah Mahila Arts College, Kadi

"ખેડૂતો ફળદ્રુપતા સહકારી (ઇફ્કો) ની કામગીરી અને તેની ખેડૂતોતર સામાજિક આર્થિક અસરોનો અભ્યાસ"

"A Study of function of Indian farmers Fertilizers co-operation (IFFCO) and its social Economic Effects on Farmer "

લઘુશોધ નિબંધ

By

PRAJAPATI USHA AMARATBHI

(M.A. sem- 3 Economics)

Roll no. 30 (3130) યુ.બી.

Guide

Dr. HinabenM.Patel

(M.phil, Ph.D)

Principal

Maniben M.P. Shah Mahila Arts College, Kadi

પ્રખ્યાપણ

આથી હું સ્વીકૃત એન પ્રમાણિત કરું છું કે પ્રસ્તુત અભ્યાસ "ખેડૂતો ફળદ્રુપતા સહકારી (ઈફ્કો) ની કામગીરી અને તેની ખેડૂતોતર સામાજિક આર્થિક અસરોનો અભ્યાસ" પર પડેલી આર્થિક અને સામાજિક અસરો માં બુડાસણ ગામના સંદર્ભમાં અભ્યાસ, "શોધ નિબંધ રૂપે" રજુ થનારા કાર્યોમાં ગ્રંથસૂચિમાં નીદીષ્ટ સંદર્ભમાં ગ્રંથોના આધારે તૈયાર કર્યું છે. તેમાં આવતા નિરૂપણ અમે નિષ્કર્ષ મૌલિક છે. આ શોધ કાર્યમાં રજુ થયેલા મંતવ્યો અને વિગતો માટેની જવાબદારી મારી પોતાની છે.

તારીખ= 14-11-19

સંશોધનકરતા

સ્થળ= કડી

પ્રજાપતિ ઉષા

પ્રજાપતિ ઉષા બી.

પ્રમાણપત્ર

આથી હું પ્રમાણિત કરું છું કેપ્રજાપતિ ઉષા અમરતભાઈ દ્વારા પ્રસ્તુત થનાર લાઘુશોધ નિબંધ "ખેડૂતો ફળદ્રુપતા સહકારી (ઇફકો) ની કામગીરી અને તેની ખેડૂતોતર સામાજિક આર્થિક અસરોનો અભ્યાસ"તેમનું મૌલિક અને સ્વતંત્ર સંશોધન કર્યા છે. પ્રસ્તુત કાર્ય એમ.એ. અભ્યાસના ભાગ રૂપે મારા માર્ગદર્શન નીચે આવશ્યક અભ્યાસ પ્રમાંર્શન મેળવીને નિષ્ઠાપૂર્વક અને સંતોષકારક રીતે કાર્ય કરેલ છે.

તારીખ= 14-11-19

સ્થળ - કડી.

માર્ગદર્શક

Principal
Maniben M.P.Shah Mahila Arts College
Kadi - (N.G.)-384440

Co-ordinator
IQAC
Maniben M.P.Shah Mahila
Arts College, Kadi

ઋણ દર્શન

માનવી સ્વાભાવિક રીતે પ્રગતિ ઝંખતો હોય છે જીવનના ઉન્નત શિખરે સર કરવાતે હંમેશા પ્રયત્નશીલ રહે છે. માધ્યમ ક્ષેત્રમાં અલ્પ પ્રદાન કરવાના હેતુથી માસ્ટર ઓફ આર્ટસ કક્ષાએ લાઘુશોધ નિબંધમાં પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે મદદ થનારા તમામનો આભાર માનું છું

આ અભ્યાસ તૈયાર કરવા મને મારી દ્રષ્ટિ અને સુઝન કેળવવી મારામાં રસ રૂચી અને ઉત્સાહને જાળવી અને સર્જનાત્મક વિચારો પુરા પાડવા પ્રોસાહન આપનાર તથા શરૂઆથી અંત સુધી માર્ગદર્શન આપનાર મારા માર્ગદશક ડો. હિનાબેન એમ. પટેલ મેડમનો હું હંમેશા આભારી રહીશ. તેમના સચોટ માર્ગદર્શન અને સર્જનાત્મક વિચારોએ મારા સંશોધન કાર્યને એક નવી દિશા આપી છે જેમણે અભ્યાસમાં ખુબજ અગત્યની આંકડાકીય માહિતી પૂરી પડી છે તે બદલ હું તેમનો અંતઃ કારણ આભાર વ્યકત કરું છું.

પ્રજાપતિ ઉષા

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	પ્રકરણ
૧.	પ્રકરણ- ૧ પ્રસ્તાવના આભ્યાસના હેતુઓ અભ્યાસની પરિકલ્પના અભ્યાસ ક્ષેત્રનિ પસંદગી અભ્યાસનું કર્યક્ષેત્ર સમસ્યા કથન અને શીર્ષક ભારતમાં સ્થાન અભ્યાસનું મહત્વ
૨.	પ્રકરણ-૨ પ્રસ્તાવના વૈશ્વિક ઉધોગોમાં સ્થાન (IFFCO) ભારતીય ઉધોગમાં સ્થાન (IFFCO) ઈફકો પ્લાન્ટ ઈફકો પ્રોડક્ટ (ઉત્પાદન)ના પ્રકારો
૩.	પ્રકરણ- ૩ પ્રસ્તાવના સ્થળ વિશ્લેષણ સ્થળ રૂપરેખા તાલુકા પસંદગી સ્થાનિક ઉદ્યોગ
૪.	પ્રકરણ – ૪

• પ્રસ્તાવના

જરુરીયાતા એ સંશોધાનનું આગામી છે. આથી જીવનની મુખ્ય ત્રણ જરૂરિયાતો જેમાં હવા પાણી અને ખોરાક આગત્યના છે આં ત્રણ ઘટકો એ કુદરતી આપેલી અમુલ્ય ભેટ છે. જેમાં ખોરાક પણ ખુબ જરૂરી છે. જેમાં અનાજ, કઠોળ, લીલા શાકભાજી વગેરેનું વાવેતર કરવામાં આવે છે. ભારતીય કૃષિ અનુશંધન પરિષદ ન્યુ દિલ્લી દ્વારા આપણા દેશોના દરેક જીલ્લા લેવલમાં કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્રની સ્થાપના કરવામાં આવી છે મહેસાણા જીલ્લાનું કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર ગણપત વિદ્યાનગર ખેડા ખાતે ૨૦૦૫નિ કાર્યરત થયેલ છે મહેસાણા ડીસ્ટ્રીkr એજ્યુકેશન ફાઉન્ડેશન દ્વારા સંચાલિત અને ભારતીય કૃષિ અનુસંધાન પરિષદ ન્યુ દિલ્લી દ્વારા અનુદાનિત કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્રોનું મુખ્ય કાર્ય ટ્રાન્સફર ઓફ ટેક્નોલોજી છે કૃષિ યુનિવર્સીટીએના સંશોધન કેન્દ્રો ઉપર ખેતી પશુપાલન તથા તેને સંલગ્ન ક્ષેત્રોમાં કરવામ આવતા સંશોધન તેના મુખ્ય ઉપભોગતા એવા ખેડૂતો સુધી તેમની ભાષામાં પોહાચાડવાનું કાર્ય કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્રનું કરે છે

સહકારી લોકો ખેડૂતોને વિશ્વ કક્ષાના ખાતારો પુરા પાડવા માટે એક સાથે આવ્યા પ્રોત્સાહિત કરે છે.

• IFFCO

ભારતીય ખેડૂતો ઇફકો ફર્ટીલાઈઝર કો-ઓપરેટીવ લીમીટેડ જે ઇફકો તરીકે પણ ઓળખાય છે. જેને લીટીન શબ્દોમાં Indian Farmers Fertiliser co-operative (IFFCO) તર્રિક ઇદ્ખવામાં આવે છે.

• સહકાર શું છે?

આંતરરાષ્ટ્રીય સહકારી એલાન્સ (ICA) એ સહક્રને આ રીતે વ્યાખ્યાયિત કરે છે.

સહકારી સ્વ્યમસંચાલિત માલિકીની અને લોકશાહી આધારિત નિયંત્રિત એન્ટર પ્રાઈઝ દ્વારા તેમની સામાન્ય આર્થિક અને સાંસ્કૃતિક જરૂરિયાતો અને સ્વયમસંચાલિત સંગઠન છે.

"૨૦૧૬ માં થયેલી નોટ બંધીની કડી તાલુકાના નાના વેપારીઓ પર થયેલી અસરો નો અભ્યાસ"

Submitted by

SHEKH AYASHA MOHAMMAD SHARIF

M.A. In Economics

Sem-3

Roll No.- 31

પુસ્તક નં - 3115

Guide

Dr. Hinaben M. Patel

(M.A, Ph.D)

Principal

Maniben M. P. Shah Mahila Arts College, Kadi

"૨૦૧૬ માં થયેલી નોટ બંધીની કડી તાલુકાના નાના વેપારીઓ પર થયેલી અસરો નો અભ્યાસ"

Submitted by

SHEKH AYASHA MOHAMMAD SHARIF

M.A. In Economics

Sem-3

Roll No.- 31

યુનિવર્સિટિ નં- 3114

Guide

Dr. Hinaben M. Patel

(M.A, Ph.D)

Principal

Maniben M. P. Shah Mahila Arts College, Kadi

પ્રમાણપત્ર

આથી હું પ્રામાણિક કરું છે. કે શેખ આયશા મોહમદ સરિફ દ્વારા પ્રસ્તુત થનાર લાધુશોધ નિબંધ "૨૦૧૬ માં થયેલી નોટ બંધીની કડી તાલુકાના નાના વેપારીઓ પર થયેલી અસરો નો અભ્યાસ" તેમનું મૌલિક અને સ્વતંત્ર સંશોધન કાર્ય છે. પ્રસ્તુત કાર્ય એમ. એ અભ્યાસના ભાગ રૂપે મારા માર્ગદર્શન નીચે આવશ્યક અભ્યાસ પ્રમોશન મેળવીને નિષ્ઠાપૂર્વક અને સંતોષકારક રીતે કાર્ય કરેલ છે.

તારીખ: 14/11/19

સ્થળ; કડી.

માર્ગદર્શની સહી

Principal
Maniben M.P.Shah Mahila Arts College
Kadi - (N.G.)-384440

Co-ordinator
IQAC
Maniben M.P.Shah Mahila
Arts College, Kadi

ઋણદર્શન

માનવી સ્વાભાવિક રીતે પ્રગતિ ઝંખતા હોય છે. જીવનના ઉનતા શિખરો સહ કરવાને હંમેશા પ્રયત્નશીલ રહે છે. માધ્યમ ક્ષેત્રમાં અલ્પ પ્રદાન કરવાના હેતુથી માસ્ટર ઓફ આર્ટસ કક્ષાએ લાધુશોધ નિબંધમાં પ્રત્યક્ષ થનાર તમામનો આભાર માનું છું.

ડૉ. હીનાબેન એમ. પટેલ તથા આર્ટસ વિભાગના માર્ગદર્શન દિશા સૂચન દ્વારા માટે ખુબ જ અગત્યનું છે આ માટે તેમને સતત પ્રેરણા અને પ્રોત્સાહન આપનાર આર્ટસ વિભાગના ગુરુજનો પ્રત્યે આભાર લાગણી વ્યક્ત કરૂં છું.

આ અભ્યાસ તૈયાર કરવા મને મારી અને સુર્ઝન કેળવણી મારામાં રસ રૂચી અને ઉત્સાહને જાળતી અને સર્જનાત્મક વિચારો પુરા પાડવા પ્રાત્સાહન આપનાર તથા શરૂઆતથી અંત સુધી માર્ગદર્શન ડૉ. હીનાબેન એમ. પટેલ મેડમ ની હું હંમેશા આભારી રહીશ તેમના સચોટ માર્ગદર્શન અને સર્જનાત્મક વિચારોએ મારા સંશોધન કાર્યને એક નવી દિશા આપી છે.

શેખ આયશા

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	પ્રકરણ	પાના નં.
૧.	અભ્યાસ પરિચય	
	- પ્રસ્તાવના	
	- અભ્યાસના હેતુઓ	
	- અભ્યાસની પરિકલ્પનાઓ	
	- અભ્યાસ પદ્ધતિઓ	
	- અભ્યાસનું કાર્યક્ષેત્ર	
	- અભ્યાસનો સમયગાળો	
	- અભ્યસનુ મહત્વ	
	- સમસ્યા કથનઅને શીર્ષક	
	- પરિભાષિક વ્યાખ્યા	
	- અભ્યાસ પરિચય	
	- અભ્યાસની મર્યાદાઓ	
	- પ્રકરણ ગોઠવણી	
૨.	સંદર્ભ, સાહિત્ય સમીક્ષા	
	- પ્રસ્તાવના	
	- સાહિત્ય સમીક્ષા	
	- કી- ટેક્વેઝ	
	- બ્રિજેશ સીવાથાન	
	- આદેશકુમાર ચૌધરી એ કે પોકારીયલ	
	- પરાગ વક્નીસ	
	- અરુણ ઇનારા અને મહેશ આર ગોડા	

પ્રકરણ-૧

વિષય પ્રવેશ

- પ્રસ્તાવના
- અભ્યાસના હેતુઓ
- અભ્યાસની પરિકલ્પનાઓ
- અભ્યાસ પદ્ધતિઓ
- અભ્યાસનું કાર્યક્ષેત્ર
- અભ્યાસનો સમયગાળો
- અભ્યસનુ મહત્વ
- સમસ્યા કથનઅને શીર્ષક
- પરિભાષિક વ્યાખ્યા
- અભ્યાસ પરિચય
- અભ્યાસની મર્યાદાઓ
- પ્રકરણ ગોઠવણી

પ્રસ્તાવના

સામાન્ય ભાષામાં નાણું એટલે "વસ્તુના બદલામાં વસ્તુ કે સેવા આપવામાં આવે એટલે નાણું " પરંતુ અર્થશાસ્ત્રની ભાષામાં નાણાનો અર્થ આ પ્રમાણે છે.

નાણાની શોધ અનોખી છે. યાંત્રવિદ્યામાં ચક્ર વિજ્ઞાનમાં અગ્નિ, રાજ્ય શાસ્ત્રમાં મત એમ જ્ઞાનની પ્રત્યક્ષ શાખામાં એકંદ અગત્યની શોધ થયેલી છે. તેમાં આર્થાશાસ્ત્રમાં નાણા શોધ એક અદભુદ શોધ છે.

અર્થતંત્રમાં નાણું એ અની આવશ્યક પરિબળ છે. જો નાણાની માંગ અને પુરવઠોમાં કોઈપણ જાતના ફેરફારો થાય તો તે સમગ્ર અર્થતંત્ર અને સમાજ પર તેની અનેક અસરો થાય છે. વર્તમાન સમયમાં નાણું જેટલું મહત્વ છે.

શરૂઆતમાં સમયમાં નાણા તરીકે વસ્તુ નાણું અસ્તિત્વમાં આવ્યું આધુનિક અર્થકારણમાં વેપારી બેંકો ખુબજ મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે પ્રજાની છુટીછવાઈ અને વેરવિખેર પડેલી બચતને એકત્રિત કરીને તેમજ અર્થતંત્રના વિવિધ ક્ષેત્રો જેમ કે ખેતી, ઉદ્યોગ, વેપાર-વાણીજ્ય વગેરેને જરૂરી મૂડી પૂરી પડીને દેશના આર્થિક વિકાસમાં ને મહત્વની ભૂમિકા નિભાવે છે પ્રો. કાઉથરના મત મુજબ દેશ આજની બેન્કિંગ પ્રવૃતિના ત્રણ પૂર્વજો છે વેપારી શાહુકાર અને સોની બેન્કની વ્યાખ્યા આપતા તેઓ જણાવે છે કે લોકો નાણા ફાજલ પડી શકે છે કે બચાવી શકે છે. તેમની પાસેથી નાણું એકત્રિત કરવાનું તેમજ જેને નાણાની જરૂર છે તેમને ધીરવાનું કાર્ય કરતી સંસ્થા એ બેંક છે. પ્રો. સેયાર્સના જણાવ્યા પ્રમાણે સામાન્ય બેન્કિંગ વ્યવસ્થા રોકડા રકમમાં ફેરવી આપવામાં આવે છે તથા કોઈ વ્યક્તિ કે કોઓપરેશનની બેંક થાપણોનું અન્યના ખાતામાં બદલી કરવાનું વિનિમપત્રો સરકારી બેંકો વેપારીઓના સલામતી પૂરતા વચનો વગેરેના બદલામાં બેંકો થાપણો આપવાનું કાર્ય સામાન્ય બેન્કિંગ વ્યવસાયમાં માં આવે છે.

"કડી તાલુકામાં ખેતીક્ષેત્રે આવેલા પરિવર્તનો અને આર્થિક વિકાસનો અભ્યાસ"

SUBMIT
BY

SOLANKI NIKITA

M.A. Sem – 3
Roll. No. –34

Guide
Dr. Hinaben M.Patel
Maniben M.P. Shah Mahila
Arts College, Kadi

"કડી તાલુકામાં ખેતીક્ષેત્રે આવેલા પરિવર્તનો અને આર્થિક વિકાસનો અભ્યાસ "

SUBMIT
BY

SOLANKI NIKITA

M.A. Sem – 3

Roll. No. –34

Uni-Seat No - 3123

Guide
Dr. Hinaben M.Patel
Maniben M.P. Shah Mahila
Arts College, Kadi

પ્રખ્યાપન

આથી હું સ્વીકૃત અને પ્રમાણિતકતા કરું છું કે પ્રસ્તુત અભ્યાસ "કડી તાલુકામાં ખેતીક્ષેત્રે આવેલા
રિવર્તનો અને આર્થિક વિકાસનો અભ્યાસ " નિબંધ રૂપે રજુ થનાર કાર્યમાં ગ્રંથો નિર્વાણનો અને નિષ્કર્ષ
ૌલિક છે. આ શોધ કાર્યમાં રજુ થયેલા મંતવ્યો અને વિગતો માટેની જવાબદારી મારી પોતાની છે.

ારીખ :

સ્થળ : સંશોધક

સોલંકી નિકિતા

પ્રમાણપત્ર

આથી હું પ્રમાણિત કરું છું કે સોલંકી નિકિતા . દ્વારા પ્રસ્તુત થનાર લઘુશોધ નિબંધ અભ્યાસ "કડી તાલુકામાં ખેતીક્ષેત્રે આવેલા પરિવર્તનો અને આર્થિક વિકાસનો અભ્યાસ " તેમનું મૌલિક અને સ્વતંત્ર સંશોધન કર્યા છે. પ્રસ્તુત કાર્ય એમ.એ. અભ્યાસના ભાગ રૂપે મારા માર્ગદર્શન નીચે આવશ્યક અભ્યાસ પ્રમાંર્શન મેળવીને નિષ્ઠાપૂર્વક અને સંતોષકારક રીતે કાર્ય કરેલ છે.

માર્ગદર્શકની સહી

Principal
Maniben M.P.Shah Mahila Arts College
Kadi - (N.G.)-384440

સ્થળ: કડી.

Co-ordinator
IQAC
Maniben M.P.Shah Mahila
Arts College, Kadi

ઋણસ્વીકાર

માનવી સ્વાભાવિક રીતે પ્રગતિ ઝંખતા હોય છે. જીવનના ઉનતા શિખરો સહ કરવાને હંમેશા પ્રયત્નશીલ રહે છે. માધ્યમ ક્ષેત્રમાં અલ્પ પ્રદાન કરવાના હેતુથી માસ્ટર ઓફ આર્ટસ કક્ષાએ લાધુશોધ નિબંધમાં પ્રત્યક્ષ થનાર તમામનો આભાર માનું છું.

ડૉ. હીનાબેન એમ. પટેલ તથા આર્ટસ વિભાગના માર્ગદર્શન દિશા સૂચન દ્વારા માટે ખુબ જ અગત્યનું છે આ માટે તેમને સતત પ્રેરણા અને પ્રોત્સાહન આપનાર આર્ટસ વિભાગના ગુરુજનો પ્રત્યે આભાર લાગણી વ્યકત કરું છું.

આ અભ્યાસ તૈયાર કરવા મને મારી અને સુર્ઝન કેળવણી મારામાં રસ રૂચી અને ઉત્સાહને જાળતી અને સર્જનાત્મક વિચારો પુરા પાડવા પ્રાત્સાહન આપનાર તથા શરૂઆતથી અંત સુધી માર્ગદર્શન ડૉ. હીનાબેન એમ. પટેલ મેડમ ની હું હંમેશા આભારી રહીશ પ્રજાપતિ જલ્પા મેડમ , પ્રજાપતિ જ્યોતિબેન તેમના સચોટ માર્ગદર્શન અને સર્જનાત્મક વિચારોએ મારા સંશોધન કાર્યને એક નવી દિશા આપી છે.

સોલંકી નિકિતા

અનુક્રમણિકા

પ્રકરણ
પ્રસ્તાવના – વિષય પ્રવેશ ▪ સમસ્યા કથાન અને શીર્ષક ▪ વિષય શીર્ષક ▪ અભ્યાસના હેતુઓ ▪ અભ્યાસનું કાર્યક્ષેત્ર ▪ અભ્યાસ કે સંશોધનની પરિકલ્પના ▪ અભ્યાસ પદ્ધતિ ▪ અભ્યાસ ક્ષેત્ર ▪ અભયનું મહત્વ ▪ અભ્યાસની મર્યાદાઓ ▪ પ્રકરણ ગોઠવણી
૨. સાહિત્યની સમીક્ષા • પ્રસ્તાવના • ૧૯૭૦ માં શાહુએ • ૧૯૭૯ માં ડગલીએ • ૧૯૮૨માં સિંહા અને પ્રસાદએ • ૧૯૮૨ માં અજીતકુમાર એ. • ૧૯૮૨માં રાજકુમાર અને તેના અનુયાયી • ૧૯૮૪માં શિરોહીએ • ૧૯૯૨માં રેટ્ટી અને દેશ પાંડેએ • ૧૯૯૩માં ગુલાટીએ • ૧૯૯૫માં પાલ એ
3. સાહિત્યનો પરિચય • પ્રસ્તાવના • ગુજરાતનો પરિચય • ભૌગોલિક દ્રષ્ટીએ ગુજરાત • મહેસાણા જીલ્લાનો પરિચય • કડી તાલુકાની ભૌગોલિક સ્થિત
૪. ખેતીક્ષેત્રે આવેલા પરિવર્તનો વિશે માહિતી અને વિશ્લેષણ • પ્રસ્તાવના • ગુજરાતમાં ખેતીક્ષેત્રનો વિકાસ

પ્રસ્તાવના

એડમ સ્મિથના સમયથી આર્થશાસ્ત્રી ઓએ આર્થિક વિકાસ પર પોતાના વિચારો રજુ કરવાની શરૂઆત કરી હતી, ડેવિડ રેકોર્ડ, જોન સ્ટુઅર્ડ, થોમસ રોબર્ટ, માલ્પસ, કાર્લ માર્ક માર્શલ, શુમ્પીટર કેઈન્સ જેવા અર્થશાસ્ત્રી ઓએ આર્થિક વિકાસને મુખ્ય વિષય ગણ્યો છે. આર્થિક વિકાસ માટે સંયુકત રાષ્ટ્ર સંઘના આર્થશાસ્ત્રીઓએ અને રાજનીતીઓએ અલ્પ વિકસીત દેશોનો આર્થિક વિકાસ વધવા માટે " વિકાસ સતાબ્દી"

આપનો ભારત દેશ ખેતી પ્રધાન દેશ છે. ઈ.સ. ૨૦૦૯ ના વર્ષ પ્રમાણે ભારતની કુલ વસ્તી ૬૦% કૃષિ ક્ષેત્રેની સાથે સંકળાયેલી છે. જયારે અન્ય ૪૦% વસ્તી બીજા અન્ય વિવિધ ક્ષેત્રેમાં રોકાયેલી છે. ભારતની રાષ્ટ્રીય આવકમાં કૃષિક્ષેત્રે નો ફાળો ૨૫% ભારતની કુલ વસ્તીના ૭૨.૨૨% વસ્તી ગામડામાં અને ૨૭.૭૮% વસ્તી શહેરી વિસ્તાર માં વસવાટ કરે છે. ગામડામાં મોટાભાગના લોકો એની અને ખેતી સાથે સંકળાયેલા વિવિધ રોજગારમાં જોડાયેલા હોય છે. ભારત જેવા ખેતી પ્રધાન દેશમાં આર્થિક વિકાસની ક્રિયામાં કૃષિ અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે.

વિકાશતા દેશોમાં આર્થીક વિકાસની પ્રક્રિયા માટે ખેતી ક્ષેત્રે મહત્વનું ક્ષેત્ર છે ખેતી એ અર્થતંત્રનું કરોડરજ્જુ ગણાય છે એટલે કે ખેત ઉત્પાદન નિરાશાજનક છે વિકસતા દેશોમાં ખેતી ક્ષેત્રેનિ સ્થિતિ કંગાળ છે. ખેતી ક્ષેત્રે વિકાસની વિપુલ તકો છે. તે માટે ખેતી ક્ષેત્રે સંસ્થાકીય પરિવર્તન કે સુધારા ખુલ જ મહત્વના છે સંસ્થાકીય સુધારા ખેડૂતોમાં વિકાસની ઈચ્છા પેદા કરે છે.

સમસ્યા કથન અને શીર્ષક

અર્થશાસ્ત્રના માર્યાદિત સાધનોની મૂડી વિષયક વસ્તુઓના ઉત્પાદન શૈક્ષણિક સુવિધાઓનું મૂડી અને અન્ય વસ્તુઓના ઉત્પાદન માટે ખર્ચ કરવું આવશ્યક છે. જેથી અર્થશાસ્ત્રની ઉત્પાદન વૃદ્ધિમાં વધારો થાય છે. જ્યાં સુધી અર્થતંત્રમાં સાધનો મોટા પ્રમાણમાં ઉપયોગમાં ને હોય ત્યાં સુધી અર્થતંત્રમાં સાધનો મોટા પ્રમાણમાં ઉપયોગીમાં ને હોય ત્યાં સુધી અર્થતંત્રના સાધનોના વિકાસ પર આધારિત ખર્ચ કરવાથી ઉપભોગે વસ્તુ અને સેવાઓના રૂપમાં તાત્કાલિક ફાળ પ્રાપ્ત થતો નથી.

લઘુશોધ નિબંધ

કડી તાલુકામાં આવેલા નંદાસણ ગામનો માનવ વિકાસ નો અભ્યાસ

STUDY OF HUMAN DEVELOPMENT OF NANDASAN VILAGE IN KADI TALUKA

SUBMITTED

BY

SOLANKI ASHA NARANBHAI

M.A IN ECONOMICS

SEM-3

ROLL.NO-33

GUIDE

Dr. Hinaben M. Patel

(M.A., Ph.D)

Principal

Maniben M.P. Shah Mahila

Arts College, Kadi

લઘુશોધ નિબંધ

કડી તાલુકામાં આવેલા નંદાસણ ગામનો માનવ વિકાસ નો અભ્યાસ

STUDY OF HUMAN DEVELOPMENT OF NANDASAN VILAGE IN KADI TALUKA

SUBMITTED

BY

SOLANKI ASHA NARANBHAI

M.A IN ECONOMICS

SEM-3

ROLL.NO-33

યુ. નિ= 3113

GUIDE

Dr. Hinaben M. Patel

(M.A..Ph.D)

Principal

Maniben M.P. Shah Mahila

Arts College , Kadi

[પ્રખ્યાપન]

આથી હું સ્વીકુત અને પ્રમાણીત વિષય પર કરુછું કે પ્રસ્તુત અભ્યાસ માં "કડી તાલુકા માં આવેલા નંદાસન ગામ ના લોકો નો માનવ વિકાસ " શોધ નિબંધ રુપે રજુ થનાર કાર્યામાં ગ્રથસુચિમાં નિદ્રિષ્ટ સંદર્ભ ગ્રંથોના આધારે તૈયાર કર્યુ છે. તેમા આવતા નિરુપણો અને નિષ્કર્મો મૌલીક છે. આ શોધ કાર્ય માં રજુ થયેલા મંતવ્યો અને વિગતો માટે ની જવાબદારી મારી પોતાની છે.

સ્થળ:_ મણિબેન અએમ.પી શાહ મહિલા.એમ.પી શાહ મહીલા આર્ટસ કોલેજ,કડી

સંશોધક

SOLANKI ASHA.N

પ્રમાણ પત્ર

આથી હું પ્રમાણીત કરૂ છું કે શ્રી સોલંકી આશા એન. દ્વારા પ્રસ્તુત લઘુશોધ નિબંધ "કડી તાલુકામાં આવેલ નંદાસણ ગામના લોકો નો માનવ વિકાસ" નો તેમનુ મૌખિક અને સ્વતંત્ર કાર્ય છે. પ્રસ્તુત કાર્ય M.A ના અભ્યાસનો ભાગ રૂપે પરામર્શન મેળવીને નિષ્ઠાપૂર્વક અને સંતોષકારક રીતે કરેલ છે.

સ્થળ ;-

મણિબેઅ એમ.પી.શાહ મહિલા આર્ટસ કોલેજ,કડી

માર્ગદર્શક

પ્રો.ડૉ.હિના એમ પટેલ

Co-ordinator
IQAC
Maniben M.P.Shah Mahila
Arts College, Kadi

Principal
Maniben M.P.Shah Mahila Arts College
Kadi - (N.G.)-384440

ઋણ સ્વીકાર

માનવી સ્વાભાવિક રીતે પ્રગતિ ઝંખતો હોય છે. જીવનના ઉત્રત શિખરોસર કરવા તે હંમેશા પ્રવૃતિશીલ રહે છે. મધ્યમ ક્ષેત્ર માં અલ્પ પ્રદાન કરવાના હેતુથી માસ્ટર ઓફ આર્ટ્સ કક્ષાએ આ લઘુશોધ નિબંધ માં મને મદદ રૂપે થનારા મારા તમામ પ્રિયજનો નો હું આભાર માનું છું. આરંભ થી અંત સુધી પ્રમ,ધીરજ અને નમ્રતાપૂર્વક સતત દિશા-પ્રેરણા સાથે ઉપસ્થિત રહીને સતત સહાનભુતિ ભર્યુ વાતાવરણ અને માર્ગદર્શન આપનાર મારા પૂજ્ય માર્ગદર્શક પ્રો.ડૉ.હીના.એમ પટેલ મારા મિત્ર શ્રી પ્રજાપતિ રજનિકા એ, પટેલ જાગૃતિ.એન. અને અમારા મેડમ શ્રી પ્રજાપતિ જલ્પા.વિ ને હુ હૃદય પુર્વક આભારમાનું છુ.

મારા કાર્યને સફળ બનાવવા માટે હંમેશા સાથ સહકાર અને પ્રેરણા આપનાર મારા ગુરૂજનો,મિત્રો તથા મારા કુટુંબીજ નો આભાર માનીશ.

અંતમાં મારા સંશોધન કાર્યમાં પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રીતે મદદરૂપે થનાર સર્વેનો હું આભાર માનું છું.

પ્રકરણ- ૧

અભયાસ પરીચય

પ્રકરણ :- ૧
વિષય પરિચય

૧. પ્રસ્તાવના
૨. સમસ્યા કથન અને શિર્ષક
૩. અભ્યાસના હેતુઓ
૪. અભ્યાસ કે સંશોધનની પરિકલ્પના
૫. અભ્યાસ પધ્ધતિ
૬. અભ્યાસનું મહત્વ
૭. અભ્યાસઈ મર્યાદા
૮. પ્રકરણ ગોઠવણી
૯. અભ્યાસનો સમયગાળો
૧૦. અભ્યાસનું કાર્યક્ષેત્રે

પ્રસ્તાવના

વિકાસ એક પ્રક્રિયા તરીકે દરેક પ્રકારની માનવક્રિયાઓ, પ્રવૃતિઓને આવરી લે છે. તેથી વિકાસ શબ્દના અર્થે માં સામાજિક,વહીવટી,આર્થીક અને ટેકનોલોજીકલ પાસાઓના પણ સમાવેશ થાય છે. પ્રવર્તમાન સમાજિક માળખામાં રાજકીય અને વહીવટી સંગઠનોમાં તેમ જ વિવિધ્ધ પ્રકારની યંત્રવિધિ ઓ કે ટેકનીકલ જ્ઞાનની જાણકારીના ક્ષેત્રમાં ક્રાંતિકારી પરિવર્તન લાવવા માટેના પ્રયત્ન ઉપર ભાર મુકવામાં આવે છે. અર્થશાત્રની પરિભાષામાં એમ કહી શકાય કે લધુતમ પ્રાપ્ય સાધનો ની મદદ થી વધુમાં વધું ઉત્પાદકતા પ્રાપ્ય કરવાના હેતુલક્ષી ઝાંક વિકાસમાં સમાયેલો ચે. આ પ્રકારની હેતુલક્ષી વિકાસ પ્રક્રિયા માં ચાલક બળ તરીકે માનવ સંશાધનો જરૂરી બને છે. આ માનવ સંસોધનોના અંતર્ગત ભાગ રૂપે પ્રજાની સામેલગીરી ની પ્રકિયા આગનું મહત્વ ધરાવે છે.

વિકાસ પ્રકિયાઓના અમલીકરણ માટે અનુકુળ અને યોગ્ય સ્વરૂપ નું રાજકીય – વહીવટી માળખુ વિકસાવવું ખુબ જરૂરી બને છે. આવા માળખા વડે જ નવી ટેક્નોલોજી વિકસાવી અને તેના પ્રસર માટેના માદયમોની મદદથી ક્રુષિ ઔધોગિક અને આર્થિક ક્ષેત્રમા વિકાસને વેગવતો બનાવી શકાય. જો કે ભૌતિક અને ટેક્નોલોજીકલ વિકાસ ને કારણે સર્જાતી નકારાત્મક યા નુકશાનકારી અસરો ઉધોગીકરણ અને શહેરીકરણ ની આડઅસરોની ઉચિત પ્રતિકાર કરવા માટે સામાજિક સંબધોની સુયોજિત પૃકિયાઓમા જુદા-જુદા સ્તરે અને વિવિધ સ્વરૂપની પ્રજાકીય કરવા માટે સામાજિક અતર્ગત ભાગ બનાવી શકાય તો આ પ્રકિયાઓ ખુબ સરળતાથી અને અસરકરક રીતે ગતિશીલ બનાવી શકાય.

માનવવિકસ અહેવાલમાં માનવીના વિકાસ ને મહત્વ આપવામાં આવે છે. રાષ્ટ્રીય આવકમાં થતી વુધ્ધિના આધારે માપવમાં આવે છે. પ્રાચીન સમય થી જ આર્થિક વિકાસની વિભાવનાઓ બદલાતી રહી છે. કેટલાક અર્થશાસ્ત્રીઓ માથાદીઠ આવકના વધારા ને આર્થિક વિકાસના માપદંદ તરીકે સ્વીકારે છે. અને આર્થિક વિકાસના મોર્ડલો રજુ કરે છે. એવા સમયે માનવવિકાસ આંક એક પડકારૂપ બનતો જાય છે મત્ર નીતિ, કાયદો, નિયમો કે વિકાસ ની વ્યુહરચના બદલાવાથી આર્થિક વિકાસ માનવીય શહેરો વાળો બને અએ સંભાવના ઓછી છે.

"કડી તાલુકા કુંડળ ગામમાં સંદર્ભમાં ડેરી ઉદ્યોગના અંગેનો અભ્યાસ"

"A Study of dairy industries in the Context of Kundal Village of Kadi Taluka"

By

YADAV VANDANA

(M.A ECONOMIC SEM-III)

Sem -3

Roll No: 35

GUIDE

DR. HINABEN M. PATEL

(M.A, M.PHIL, PH.D)

MANIBEN M. P. SHAH MAHILA ARTS COLLEGE, KADI

"કડી તાલુકા કુંડળ ગામમાં સંદર્ભમાં ડેરી ઉદ્યોગના અંગેનો અભ્યાસ"

"A Study of dairy industries in the Context of Kundal Village of Kadi Taluka""

By

YADAV VANDANA

(M.A ECONOMIC SEM-III)

Sem -3

Roll No:35 (3131) યુ.નિ

GUIDE

DR. HINABEN M. PATEL

(M.A, M.PHIL, PH.D)

MANIBEN M. P. SHAH MAHILA ARTS

COLLEGE, KADI

પ્રખ્યાપન

આથી હું સ્વીકૃત એન પ્રમાણિત કરું છું કે પ્રસ્તુત અભ્યાસ “કડી તાલુકા કુંડળ ગામમાં સંદર્ભમાં ડેરી ઉદ્યોગના અંગેનો અભ્યાસ, “શોધ નિબંધ રૂપે” રજુ થનારા કાર્યોમાં ગ્રંથસૂચિમાં નીદીષ્ટ સંદર્ભમાં ગ્રંથોના આધારે તૈયાર કર્યું છે. તેમાં આવતા નિરૂપણ અમે નિષ્કર્ષ મૌલિક છે. આ શોધ કાર્યમાં રજુ થયેલા મંતવ્યો અને વિગતો માટેની જવાબદારી મારી પોતાની છે.

તારીખ: 14/11/19

સ્થળ: કડી

સંશોધક

યાદવ વંદના

Vandana

પ્રમાણપત્ર

આથી હું પ્રમાણિત કરું છું કે યાદવ વંદના માસ્ટર ઓફ આર્ટસમાં વર્ષ ૨૦૧૯-૨૦ વિદ્યાર્થી છે. જેઓ એ "કડી તાલુકા કુંડળ ગામમાં સંદર્ભમાં ડેરી ઉદ્યોગના અંગેનો અભ્યાસ " વિષય પર લઘુશોધ નિબંધ માર્ગદર્શન હેઠળ તૈયાર કરેલ છે.

આ અગાઉ આ વિષય ઉપર અથવા આજ પ્રકારનો લઘુશોધ નિબંધ અન્ય કોઈ યુનિવર્સીટીમાં તેમને રજુ કરેલ નથી આ લઘુશોધ નિબંધનું કાર્ય તેમને પોતાના મૈલીક વિચારો આધારિત કરેલ છે.

તારીખ : 14/11/19

સ્થળ: કડી.

માર્ગદર્શક

Principal
Maniben M.P.Shah Mahila Arts College
Kadi - (N.G.)-384440

Co-ordinator
IQAC
Maniben M.P.Shah Mahila
Arts College, Kadi

ઋણ દર્શન

માનવી સ્વાભાવિક રીતે પ્રગતિ ઝંખતો હોય છે જીવનના ઉન્નત શિખરે સર કરવાતે હંમેશા પ્રયત્નશીલ રહે છે. માધ્યમ ક્ષેત્રમાં અલ્પ પ્રદાન કરવાના હેતુથી માસ્ટર ઓફ આર્ટસ કક્ષાએ લાઘુશોધ નિબંધમાં પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે મદદ થનારા તમામનો આભાર માનું છું

ડૉ. હીનાબેન એમ. પટેલ નો તથા આર્ટસ વિભાગના પ્રિન્સીપાલનું માર્ગદશન દિશા સૂચક મારા માટે ખુબજ અગત્યનું છે આ માટે તેમને સતત પ્રેરણા અને પ્રોસાહન આપનાર આર્ટસ વિભાગના ગુરુજનો પ્રત્યે આભાર લાગણી વ્યકત કરું છું.

આ અભ્યાસ તૈયાર કરવા મને મારી દ્રષ્ટિ અને સુઝન કેળવવી મારામાં રસ રૂચી અને ઉત્સાહને જાળવી અને સર્જનાત્મક વિચારો પુરા પાડવા પ્રોસાહન આપનાર તથા શરૂઆથી અંત સુધી માર્ગદર્શન આપનાર મારા માર્ગદશક ડૉ. હીનાબેન પટેલનો હું હંમેશા આભારી રહીશ.

આભાર સહ ......

યાદવ વંદના

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	પ્રકરણ
૧.	વિષય પરિચય ▪ પ્રસ્તાવના ▪ દૂધ સાગર ડેરી સમજુતી ▪ દૂધનું મહત્વ ▪ સમસ્યા કથનઅને શીર્ષક ▪ અભ્યાસના હેતુઓ ▪ અભ્યાસની પરિકલ્પના ▪ અભ્યાસનું કાર્યક્ષેત્ર ▪ અભ્યાસનો સમયગાળો ▪ અભ્યાસની પદ્ધતિ ▪ અભ્યાસની મર્યાદા ▪ પ્રકરણની રૂપ રેખા
૨.	સાહિત્ય સમીક્ષા ▪ પ્રસ્તાવના ▪ અર્થ તથા સ્વરૂપ ▪ વૈશ્વિક સ્તરના સંદર્ભે સાહિત્યની સમીક્ષા ▪ રાષ્ટ્રીય સ્તરના સંદર્ભે સાહિત્યની સમીક્ષા ▪ સ્થાનિક સ્તરના સંદર્ભ સાહિત્યની સમીક્ષા
૩.	ગુજરાતનો પરિચય ▪ પ્રસ્તાવના ▪ ગુજરાતની પરિચય ▪ ભૌગોલિક દ્રષ્ટીએ ગુજરાત ▪ મહેસાણા જીલ્લાનો પરિચય ▪ કડી તાલુકાની ભૌગોલોક સ્થિતિ
૪.	આર્થિક અને સામાજિક અસરો ▪ ઉત્તરદાતાનું પરિવાર પ્રમાણ ▪ ઉત્તરદાતાનું શૈક્ષણિક સ્તર ▪ ઉત્તરદાતાના જમીનનું પ્રમણ

▪ પ્રસ્તાવના

ભારત ખેતી પ્રધાન દેશ કે ભારત કુલ વસ્તીના ૭૦% લોકો ગામડામાં રહે છે આ ગામડામાં રહેતા લોકો ખેતીના આધારે પુતાની જીવન નીર્હા ચલાવે છે તેથી ખેતી એ ગ્રામ્ય લોકોના મુખ્ય વ્યવસાય છે વાળો ભારત ખેતી વરસાદી ખેતી છે તેમજ સિંચાઈની અપૂરતી સગવડોને કારણે ખેતીના વ્યવસાયમાં પુરતું કામ n મળે તેવી પૂરક વ્યવસાય તરીકે પશુપાલન કરે છે ભારતમાં દૂધ જાનવર પાડવાનો વ્યવસાય વિકસ્યો છે અનેતેના આધારે દુધના ધંધાનું મહત્વ પણ વધારે જોવા મળે કે વાળી ખેતીમાંથી ધસારો પુષ્કળ પ્રમાણમાં મળતો હોવાથી પશુપાલન માટેને અનુકુળ વધારે છે.

ભારતમાં દુધાળા પ્રાણીઓ તરીકે ગાય અને ભેસનો ઉછેર વધારે પ્રમાણમાં કરવામાં આવે ચેઆ ઉપરાંત બકરી, ઘેટી, ઉટડીના દુધનો પણ ઉપયોગ થતો હોવાથી ધાણા લોકો તે પ્રાણીઓ પણ રાખતા હોય છે વર્તમાન સમય ગળાના અને ભેસના દૂધના ઉત્પાદનમાં વ્યાય વધ્યો છે માત્ર ભારતમાં જ નહિ પણ વિશ્વના ઘણા દેશોમાં દુધાળા પ્રાણીઓના આધારે દુધનો વ્યસાય ચાલ્યો છે.

ભારતમાં ગાય-ભેસોની વિવિધ જતો

પ્રાચીન સમયમાં પણ ગાયોનો ઉછેર થતો હોવાથી ગાય એ ઘર આંગણે સૌથી વધારે મહત્વ ધરાવતું પ્રાણી છે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પોતે ગાય ચરવાવેલી છે અને ગાયના દુધની વિવિધ બનાવટો જેવી કે છાશ અને માખણની ચોરીનો આરોપ પણ ભગવાનના માથે ચડેલ છે. આ વણો આજે પણ લોકોના મુખે સંભાળવા આવે છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ માખણ ચોરના હોવાથી તેમનું નામ માખણ ચોર પડેલું